

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	8/1	2005	1-46
----------------------------	-----	------	------

ARINNA KENTİ'NİN SULARI, SU YAPILARI VE ALACA HÖYÜK

Hatçe BALTACIOĞLU*

Sedat Alp'in anısına

ÖZET

Hititler'in kült kenti Arinna, tabletlerde bazen pınar, kaynak anlamına gelen PÜ(TÜL) ideogramı ile yazılmaktadır. Aynı kaynaklarda Hitit kralının Arinna kentine geldiğinde ^{G1S}gazzid turi-'ye girerek ellerini yıkadığından söz edilmektedir. Bu bilgiye göre Arinna kentine en uygun adayın, çevresinde su kaynakları bol olan Alaca Höyük olduğu kabul edilerek Arinna kenti Alaca Höyük'e lokalize edilmektedir. Bu yazıda Arinna'nın su kaynakları ve su yapıları irdelenerek bu lokalizasyonun doğruluğu tartışılmaktadır. Arinna kentine ait olduğu, tabletlerden öğrenilen su yapılarının (^{G1S}gazzituri- ve ^Etaštappa-) Alaca Höyük'te bulunup bulunmadığı konusunda, yazımızda ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, kesin bir yargıya varmak, höyük yakınındaki pınarların çevresindeki tahribat nedeniyle olanaklı değildir. Bunun yanı sıra Eskiyyapar höyüğünde olduğu gibi, Boğazköy'ün yakın çevresinde su kaynaklarının özellikle de pınarların bulunması ve bu bölgenin sistemli bir biçimde araştırılmamış olması nedeniyle, iki kentin özdeşleştirilmesi şimdilik mümkün değildir.

Anahtar sözcükler: Arinna, PÜ(TÜL)-na, ^{G1S}gazzituri, ^Etaštappa, Alaca Höyük, Eskiyyapar

ABSTRACT**Water Sources of Arinna, Water Constructions
and Alaca Höyük**

Arinna, the cult city of the Hittites, is written in certain texts as “spring” or “water source” with the PÚ(TÚL) ideogram. In the same sources of information it is said that, when the Hittite king came to Arinna he entered ^{GIS}gazzid turi- and washed his hands. In accordance with this information, it has been accepted that the most appropriate candidate to be identified with the city of Arinna would be Alaca Höyük because it has water sources in its vicinity. In this article the water sources of Arinna and water constructions will be examined while discussing the possibility of this identification in the light of the Hittite cuneiform texts, which give detailed information about the water constructions (^{GIS}gazzituri- and ^Etaštappa-) in Arinna. But the destruction or disappearance of the old springs in the vicinity of the mount makes a final judgment about this identification all the more difficult. Moreover, it is not possible to identify the two cities for the time being because there are water sources and particularly springs in the close vicinity of Boğazköy, as at the Eskiyaşar mound, and because of the lack of systematic land surveying in the region.

Keywords: Arinna, PÚ(TÚL)-na, ^{GIS}gazzituri, ^Etaštappa, Alaca Höyük, Eskiyaşar

Hititler'in en önemli kült merkezlerinden biri olan Güneş Tanrıçasının kenti Arinna'nın yazılı kaynaklardaki ideografik yazılışında “pınar, kaynak” anlamını taşıyan PÚ(TÚL)¹ Sumerogramının kullanılması nedeniyle, bu kentin su kaynakları bol olan bir yerde aranması gerektiği ileri sürülmektedir². Bunun yanı sıra *nuntarriyaşa-* bayramı ile ANTAḤŞUM^{SAR} bayramı törenlerinde gerçekleştirilen etkinliklerden Arinna ile başkent Ḥattuša arasında, bir gün içinde gidilerek tören yapılabilecek kadar bir uzaklık bulunduğu dikkate alınarak, bu kentin Boğazköy'ün yakın çevresinde aranması gerektiği kabul edilmektedir³.

* Ahmet Rasim Sok. No. 41/5, Çankaya- 06550 Ankara. e-mail: hatcebaltacioglu@yahoo.com

¹ Rüster-Neu 1989: No. 180.

² Erkut 1992: 162.

³ Güterbock 1960: 85; 1961: 89-91; Alp 1983: 54; Karasu 1988: 425; Haas 1994: 584.

KBo XI 43 I 29-31 metnindeki “kral Arinna kentine yaklaştığında *gazzituri*-’ye varır. Kral *gazzituri*-’nin içine girer ve ellerini yıkar”⁴ bilgisiyle, su kaynakları bol olan Alaca Höyük’ün bu duruma en uygun yerleşme olduğu düşünülmekte ve Arinna kenti ile Alaca Höyük özdeşleştirilmek istenmektedir⁵.

Yazılı kaynaklarda geçen Arinna kentinin su kaynakları ve su yapılarının Alaca Höyük’te karşılıklarının bulunup bulunmadığı, Alaca Höyük’ün Arinna kenti ile özdeşleştirilmesinin uygun olup olmadığı ve Arinna kentine aday olabilecek yerleşmeler ile ilgili konular bu yazımızda irdelenmektedir.

ARINNA’NIN VE ALACA HÖYÜK’ÜN SU KAYNAKLARI

Tabletlerde, ideografik olarak PÜ-*na*⁶ ya da eski okunuşu ile TÛL-*na*⁷, bazı bilim adamlarına göre Arinna⁸ şeklinde, yazılışlarının taşıdığı anlam dışında, Arinna’da pınar(lar) bulunduğu ilişkin doğrudan bir bilgiye bugüne kadar rastlanmamıştır. Bununla birlikte Arinna’da pınarların varlığı kabul edilse bile, bu durumun Arinna’ya özgü olmadığı tabletlerde belgelenmektedir.

BEL MADGALTI auriyaš išhaš (Sınır Kent(ler) Valisi) yönergesinde “kentte (kent yakınında) arkasında hangi pınarlar (varsa), o pınar(lar) için kurbanlar saptanmış ise, onları sunsunlar”⁹ bilgisinin yönergede konu edilecek kadar önemsenmesi, Sınır Kent(ler) Valisi’nin yönetimindeki bölge(ler)de yer alan çeşitli kentlerde (genel anlamda) pınarların bulunduğunu göstermektedir.

Metinlerde, Arinna’nın dağlarından ve ırmaklarından söz edilmekle¹⁰ birlikte bu durum da Arinna’ya özgü değildir. Tabletlerden, çeşitli kentlerde ve bu kentlerin yakınlarında su kaynaklarının bulunduğu öğrenilmektedir. Kral, *nuntarriyašha*- bayramı ile

⁴ Erkut 1994: 138-139; Haas 1994: 832.

⁵ Erkut 1992.

⁶ van Gessel 1998: 868, 878, 881-882, 884, 886-887, 891, 894, 896.

⁷ Ertem 1973: 145-146; Comil 1990: 14-16, 80.

⁸ Oppenheim 1944: 16 n.1; HEG (A-K): 57-58 “Arinna/arna-; Garstang,-Gurney 1959: 20 “The word “Arinna” means a spring...”; Haas 1994: 584, krş. CHD (Š): 78 šak(k)uni- A “... we do not assume the reading Arinna for the common noun TÛL”.

⁹ Alp 2000: 80.

¹⁰ del Monte-Tischler 1978: 35; Singer 1996: 33.

ilgili yolculuğunda, Taşurpa kentine girmeden önce, ırmak kenarında dinsel tören yapmaktadır¹¹. Aynı bayramda kral Arinna'da töreni sürdürürken, kraliçe Taşurpa'da Arinna'nın Güneş Tanrıçasını ve Mezulla'yı kutsamaktadır¹². Bu bilgiler, Taşurpa'nın yakınlarında su kaynaklarının bulunduğunu ve Arinna'da olduğu gibi¹³ bu kentte de Arinna'nın Güneş Tanrıçasına tapınıldığını göstermektedir. Bayramın dördüncü gününde, kralın Hışurla kentine gelmesi ile kutsal kurbanlar¹⁴ nehrin önüne yığılmakta ve bu işlem bayramın 16.gününde yinelenmektedir¹⁵. Kral aynı gün Nirhanta kentinde yine ırmak kıyısında tören yapmaktadır¹⁶. Bu bilgilerin yanı sıra, tabletlerde kent adı belirtilmemekle birlikte, ırmak kenarlarında törenler yapıldığı, ırmaklar ile pınarlara ekmek, şarap ve hayvan kurban edildiği; bazı büyü törenlerinin ırmakların yakınında yapıldığı, kralların yakarlarında çeşitli tanrı(ça)lara, pınarlara ve yeraltı sularına seslendikleri kayıtlıdır¹⁷. Hititler'in inancına göre, mağara, in, yer çatlakları, su kaynakları aynı zamanda kötü ruhların yeryüzüne çıkmasına neden olduğundan, bunu engellemek için bu yerlere kan ve içki kurbanı yapılmaktadır¹⁸.

Hem Arinna'nın Güneş Tanrıçası ile eşitlenen Hatti Tanrıçası Wuruşemu'nun¹⁹ ritüel içerikli bir metinde bazı işlemlerden sonra pınardan dışarı çıkması hem de Güneş Tanrıçasının kentinin yazılışında PÜ(TÜL) ideogramının kullanılmış olması J.G.Macqueen yönünden, bu tanrıçanın bir şekilde toprak ve su ile ilgisinin bulunduğu ve pınarların da yeraltına girişi sağladığı şeklinde yorumlanmıştır²⁰. Macqueen'in bu görüşü dikkate alınsa dahi, su ile

¹¹ Garstang-Gurney 1959: 20.

¹² Bin-Nun 1972: 69; 1975: 197; Nakamura 2002: 19.

¹³ Garstang-Gurney 1959: 20.

¹⁴ Karasu 1988: 412 "(kutsal kurban) [küm]eleri".

¹⁵ Popko 1986: 219, 220; Ünal 1998: 71; Karasu 1988: 412, 416; Nakamura 2002: 19, 86-87.

¹⁶ Karasu 1988: 428; Nakamura 2002: 11, 22.

¹⁷ Gurney 1977: 51-52; McMahon 1991: 61, 207, 268; Ünal 1997: 351; Alp 2000: 128, 131; Boley 2001: 49; Macqueen 2001: 125; CHD (P): 395 purut- b. *muntariyaşha-* bayram töreninde kral çakıl taşlarını nehre döker, bkz. Ankan 2003: 11-12.

¹⁸ Ünal 2003: 107.

¹⁹ Haas 1994: 421 n.13, 423; Popko 1995: 70-71; van Gessel 1998: 542 Urunzimu, 565 Wuru(n)şemu; Ünal 2003: 89.

²⁰ Macqueen 1959: 177-178; ayrıca bkz. Bin-Nun 1975: 119 n.59 "Kammenhuber'e göre Arinna'nın Güneş Tanrıçasının M.Ö.13. yüzyıldan önce yer altı tanrıçası olarak görünmediğini belirtmektedir".

ilgili tek tanrıçanın Arinna'nın Güneş Tanrıçası olmadığı bilinmektedir²¹. Kutsal sayılan ve tanrılaştırılan ırmaklar ve pınarlar aynı zamanda yeraltı dünyası ile yakından ilişki içindedir. Nerik'in Fırtına Tanrısı yeraltındaki annesine "sevgili kaynak" yoluyla inmekte, yeraltı tanrıçası da yeryüzüne aynı şekilde kaynak yolu ile çıkmaktadır²². Çeşitli ritüellerde tanrıçaların ırmaklardan, denizlerden ve pınarlardan çıkmalarını sağlamak üzere etkinlikler düzenlendiği de tabletlerde kayıtlıdır²³. Hatti kökenli mitolojik bir metinde Nerik kentinin Fırtına Tanrısı kızarak çukurun (*hattesšsar*) içine çekilir²⁴. Genellikle ritüel/kurban çukuru olarak kabul edilen *hattesšsar*²⁵, yukarıdaki metni değerlendiren Macqueen yönünden ırmakların doğduğu, yer altı sularının kaynadığı bir delik, yani yer altı dünyasına giriş olarak yorumlanmıştır²⁶.

Pınarlar ve havuzlar, genel anlamda sular Šawuška kültüründe önemli bir yer tutmaktadır²⁷. Ağız yıkama ritüellerinde Hepat, Šauška ve Nabarbi'nin sularından söz edilmektedir²⁸. Popko yönünden Alaca Höyük ile özdeşleştirilen Zip(pa)landa kentinin²⁹ Fırtına Tanrısı için yapılan bayram töreninde *IŠTAR* kaynağında (*IŠTAR-aš luliaš*) içki kurbanı yapılmaktadır³⁰. Tabletlere göre, tanrıların [heykel(cik)lerinin] yıkanması genellikle bir ırmak veya kutsal bir havuz kenarında gerçekleştirilmektedir³¹. Tanrılar bazen ırmak veya pınarların yakınında bulunan ^{NA4}*huwaši*'lerine götürülerek törenler yapılmakta, onlara kurbanlar sunulmaktadır³². Tunnawi ritüelinde olduğu gibi, ritüellerde ve büyüde kullanılmak üzere ırmak kenarlarından ve

²¹ Hoffner 1990: 23.

²² Haas 1994: 464 "geliebte Quelle".

²³ Götze 1969: 351-352; Haas 1994: 466; Ünal 2005b: 8.

²⁴ Macqueen 1959: 172; Deighton 1982: 82 Obv. 12; Hoffner 1990: 22 Sacrifice and Prayer to the Storm God of Nerik § 3 obv. 12.

²⁵ Hoffner 1967: 385; HED (H): 252; Ünal 1996: 68.

²⁶ Macqueen 1959: 173; 1980: 185-186. Mitin ikinci nüshasında Nerik'in Fırtına Tanrısı kaynağa (PÚ/TÜL) çekilir, bkz. Macqueen 1980: 181, 186 (KBo XXXVI 89 17) "... the god in similar circumstances descend into a spring (PU/TÜL)..."

²⁷ Wegner 1981: 143-147.

²⁸ Wegner 1981: 144.

²⁹ Popko 1994.

³⁰ Haas 1994: 590; Arıkan 2005: 64-65.

³¹ Götze 1969: 353; Popko 1995: 148.

³² Carter 1962: 46, 48-49; Darga 1969: 502 "... tanrıları warwataliyanza pınarına 'baitulos'lara taşırlar.;" Gurney 1977: 27; Haas 1994: 465 Palliya ritüeli; Taggar-Cohen 2006: 189.

pınarlardan çamur (*purut-*) alınmaktadır³³. Bütün bu bilgiler, adları bilinmese de çeşitli kentlerin yakınlarında su kaynaklarının bulunduğunu göstermektedir. Metinlerde ayrıca, adları bilinen Lawazantiya ve Taurişa gibi kentlerin pınarlarından söz edilmektedir³⁴.

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra tabletlerden, Hitit başkentine yakın olduğu ileri sürülen³⁵ H̄an̄hanna³⁶, H̄attena³⁷, Katapa³⁸, Şanahuitta³⁹, Tawiniya⁴⁰ ve Zip(pa)landa⁴¹ kentlerinin de dağlar ve ırmaklarının bulunduğu öğrenilmektedir. Yazılı belgelerde dağlarından, ırmaklarından ve/veya pınarlarından söz edilen kentlerden Tapikka ile eşitlenen Maşat Höyük, Şapinuwa ile eşitlenen Ortaköy ve Şarişa ile eşitlenen Kuşaklı yerleşmeleri, coğrafyaları ile yazılı kaynaklardaki bilgileri doğrulamaktadır⁴². Başka bir anlatımla tabletlerdeki bilgilerin arkeolojik verilere uyması nedeniyle, Arinna'dan başka yukarıda sözü edilen ve başkente yakın olduğu düşünülen kentlerin de su kaynaklarına yakın bir yerde aranmaları gerekmektedir. Tabletlerde, hangi kent(ler)e yakın olduğu bilinen ve bilinmeyen çok sayıda pınar adına da rastlanmaktadır⁴³. Bu bilgilerin yanı sıra kazibilimsel verilerden, yerleşik yaşama geçilen Neolitik Çağ'dan başlayarak, kentlerin büyük bir çoğunlukla, yaşamsal önemi bulunan su kaynaklarına yakın kurulduğu bilindiğinden, birçok Hitit kentinin de bu özelliğe sahip olduğu kabul edilmelidir.

M.Forlanini'ye göre, Ayala, Alişa, H̄alapiya, H̄ipuriya, Kuruştama, Matila, Mililiya, Palapalaşa, Tamişruna, Taşkuriya, Tiwaliya, Tuhişuna, Tuşilaşi, Zitakapişa kentleri H̄attuşa'ya yakın

³³ Götze 1938: 6-9, 64-65; CHD (P): 395 purut- b; CHD (Ş): 77 şak(k)uni- A, şakuniya- A. Ayrıca bkz. Arkan 2004: 152-153.

³⁴ Haas 1994: 466.

³⁵ Güterbock 1961: 91; Singer 1996: 175.

³⁶ del Monte-Tischler 1978: 77; Forlanini 1977: 205; Gurney 1992: 215.

³⁷ del Monte-Tischler 1978: 102.

³⁸ Garstang-Gurney 1959: 116; del Monte-Tischler 1978: 199; Cornil 1990: 45-46; Karasu 2007: 373vd.

³⁹ Garstang-Gurney 1959: 117; del Monte-Tischler 1978: 342.

⁴⁰ del Monte-Tischler 1978: 417; Cornil 1990: 78.

⁴¹ del Monte-Tischler 1978: 507.

⁴² del Monte-Tischler 1978: 352 Şarişa, 402 Tapikka; Mellaart 1982: 372; Ünal 1998: 83, 85 n.19, 86, 91, 96, 97; Hazenbos 2003: 144-145.

⁴³ Bkz. del Monte-Tischler 1978: 523-528, 530-537, 539-542, 544-545, 549-551, 553-559, del Monte 1992: 205, 207-209, 212; Cornil 1990: 103-107. Akuwaniga (KBo LVI 37 I 4), ģarki (KUB LVII 106 II 20), Mulili (KBo XXV 158 Vs. 1 I 10), Şamura (KBo XXXIII 166 ay. 1'), Tiwatawa (KBo XLVII 76 ay. 9).

olan Arinna'nın⁴⁴ çevresinde bulunan kentlerdir⁴⁵. Bu kentlerin bir kısmının adından başka şimdilik herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır⁴⁶. Ancak bu kentlerin, su kaynaklarına yakın olmadığı kesin olarak ileri sürülemeyeceğine göre, bu kentlerden birinin Alaca Höyük için aday olamayacağını kabul etmek olanaklı değildir. Bunun yanı sıra, adlarından başka bilgimiz bulunmamasına rağmen, tabletlerde PÚ(TÚL).GAL⁴⁷, Şuppiluliyā⁴⁸ ve Luli⁴⁹ gibi kent adlarına rastlanmaktadır⁵⁰. Bir kült envanter metni olan KBo LIII 91 öy. 7'de PÚ(TÚL) "pınar, kaynak" ile yapılmış ^{URU}Ú-li-ḫa-PÚ(TÚL)-a- adında bir kent kayıtlıdır. Tabletlerde pınar, çeşme, kuyu, su kaynağı karşılığı olan ve Hurriceden alınmış *altanni-*'nin⁵¹ kullanıldığı ^{URU}Altanna adında bir kentten de söz edilmektedir⁵². Hurrice kaynak anlamına gelen *tarmanni*⁵³ ile yapılmış Alalah VII. ve IV. kata ilişkin tabletlerden ^{URU}Tarmanna, ^{URU}Tarmanaše kentlerinin varlığı bilinmektedir⁵⁴. Bütün bu örnekler, adının yazılışında pınar bulunan tek kentin Arinna olmadığını göstermektedir. Tabletlerde Hattice pınar, kaynak anlamını taşıyan "ura"⁵⁵ elemanı ile yapılmış kent adlarına da rastlanmaktadır⁵⁶. Bunlar arasında Atallura, Anzura, K/Ganzura, Gazziura, Kurşaura, Huşura, Huhhura, Ilanzura, Şamura, Şişura, Taḫpatura, Tiliura, Uraluna, Urauna, Zagapura, Zanipura,

⁴⁴ del Monte-Tischler 1978: 34-36; del Monte 1992: 11 Arinna IV.

⁴⁵ Forlanini 1980: 72-80; del Monte 1992: 11. Metin için ayrıca bkz. Garstang-Gurney 1959: 123-124.

⁴⁶ del Monte-Tischler 1978: 3 Ajala, 68 Ḫalapija, 110 Ḫipurija, 268 Mililija, 298 Palapalaša, 393 Tamišruna, 431 Tiwalija, 433 Tuhišuna, 445 Tušilaši, 512 Zitakapiša; del Monte 1992: 1 Ajala, 23 Ḫalapija, 40 Ḫipurija, 104 Mililija, 118 Palapalaša, 157 Tamišruna, 164 Taškurija, 171 Tiwalija, 172 Tuhišuna, 176 Tušilaši, 200 Zitakapiša.

⁴⁷ Cornil 1990: 80.

⁴⁸ del Monte-Tischler 1978: 550-551, del Monte 1992: 149.

⁴⁹ del Monte-Tischler 1978: 251.

⁵⁰ Otten-Souček 1965: 26 Kol. III 8 ve n.3; del Monte 1992: 172; Ertem 1973: 206. PÚ(TÚL).GAL kaynak adı olarak kaydedilmiştir.

⁵¹ CHD (Š): 78; HED (A): 41-43.

⁵² Garstang-Gurney 1959: 26, 27, 30, 31, 38; Ertem 1980: 16, 25, 34-35 "... kenti engebeli bir arazide, pınarların bol olduğu ya da önemli bir pınarın bulunduğu yörede arama olasılığı ortaya çıkmaktadır.", 38; HED (A): 42.

⁵³ Lebrun 1983: 61; Salvini-Salvini 1998: 19 Tar-ma-ni=IDIM=na-ag-bu: Source.

⁵⁴ Wiseman 1953: 48 no.56, 69 no.163, 96 no.341; Götze 1959: 198-199; Salvini 1970: 410-411; 1971: 173. Tarmanna adındaki ırmak için bkz. Lebrun 1979: 198, 206; 1983: 61-62; Karasu 1998: 360.

⁵⁵ HW: 318.

⁵⁶ Ünal 2002: 139; 2003: 71; 2005a: 726.

Zawannura, Zigazlıura gibi kentler ile biri liman kenti olan⁵⁷ en az iki, en çok üç Ura kenti bulunmaktadır⁵⁸. Bu kentlerin, konumları adlarının anlamları ile uyumlu ise, içinde ve/veya yakınlarında pınarların bulunduğu, uyumlu değil ise, bulunma olasılığı olduğu kabul edilmelidir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Çorum iline bağlı modern köy adları incelendiğinde, birçoğunun değiştirilmiş olmasına rağmen, sonu “pınar” ile biten otuz kadar köy adına rastlanmaktadır⁵⁹. Bu köylerin yakınlarında da pınarların bulunma olasılığı çok yüksektir. Bunun yanı sıra, Boğazköy ve Alaca Höyük’ün adında pınar sözcüğünün bulunmaması, adlarında pınar kelimesi bulunmayan köylerde de pınarların bulunabileceğini göstermektedir⁶⁰. Örnek olarak Boğazköy merkez olmak üzere Boğazköy ile Alaca Höyük arasındaki kuşuçuğu uzaklık yarıçap olarak alındığında, başkentin kuzeydoğusunda 600 kadar, adları belirtilmiş pınar, sürekli ve sel tipi akarsular ile adları belirlenmemiş 250 kadar sel tipi akarsuyun bulunduğu görülmektedir⁶¹. Bu nedenle, Hattuşa’ya bir gün içinde gidilip

⁵⁷ Ünal 2002: 138-140; 2005: 54.

⁵⁸ Ünal 2003: .32, 71; 2005a: 726.

⁵⁹ Çorum Valiliği 1973: 55: Merkez İlçe: İkipınar, Karapınar, Kızılpınar. Pınarcık, Pınarçay, Taşpınar, 57: Cemilbey İlçesi: Dağkarapınar, Gökçeşpınar, Büyüklaçın İlçesi: Yeşilpınar, 58: Acıpınar, Ülkenpınarı; 60: Alaca İlçesi: Akpınar, Belpınar, Dedeşpınarı, 61 Körpınar, 64 İskilip İlçesi: Akpınar, 66 İkipınar, 67 Uğurludağ İlçesi: Dutpınar, 70: Kargı İlçesi: Çalpınar; 73: Mecitözü İlçesi: Akpınar, Elmapınarı; 74: Pınarbaşı; 79: Osmançık İlçesi: Beşpınar, Çampınar; 82: Sungurlu İlçesi: Akpınar, Aşağıbeşpınar, Yukarıbeşpınar.

⁶⁰ Neve 1992: 75, Res.224-225; Ünal 1999: 175; 2005: 63-65.

⁶¹ Aynı bölgede bulunan altı yüze yakın sayıdaki pınarın haritada adları belirtilmiş olanlar şunlardır: Akçaşpınar, Apıkpınarı, Cıvımpınarı, Çiftesepinar, Demircipınarı, Dönepınarı, Gölpınar, Gülsümpınarı, Gümüşlupınarı, Hacıoğlupınarı, Havuzpınar, Keklikpınarı, Kırantarpınarı, Kırkkavakpınarı, Körmutlukpınarı, Körpınar, Nazarpınarı, Örnekpınarı, Suderesipınarı, Veliciğinpınarı, Yenipınar. Örnek olarak seçilen arazide bulunan ve haritada adları belirtilmiş, devamlı ve sel tipi akarsular şunlardır: Akçakavak Deresi, Akkaya Deresi, Alanoğlu Deresi, Albostan Deresi, Aşağıkaranlık Deresi, Almalı Deresi, Ar Deresi, Aygır Deresi, Bağçak Deresi, Balkaya Deresi, Bayındır Deresi, Büyükdere 1, Büyükdere 2, Büyükdere 3, Büyükdere 4, Büyüksöğütözü deresi, Çamrah Deresi, Cankurtaran Deresi, Combalı deresi, Çağsak Deresi, Çakmak Deresi, Çelebibağyolu Deresi, Çetin Deresi 1, Çetin Deresi 2, Çoğol Deresi, Çorak deresi, Çorluömer Deresi, Çökecik Deresi, Çürük Deresi, Damaklı Deresi, Davalı Deresi, Derin deresi 1, Derin deresi 2, Dereler Deresi, Dikilitaş Deresi, Doğmaz Deresi, Domuz Deresi, Ekşiöğlü Deresi, Ergeldioğlu Deresi, Erikliözü, Eskişar Deresi, Eşik Deresi, Evreçanı Deresi, Fındıklı Deresi, Gavur Deresi, Germişekli Deresi, Gıcılı Deresi, Guguk Deresi, Güllüözü, Gürleyik deresi, Hakalmaz Deresi, Hıdırellez Deresi, Horamözü

dönülebildiği kabul edilen ve haritada merkezi Boğazköy olan 25km. yarıçaplı çember biçimindeki alanın, içinde Alaca Höyük'ün de bulunduğu ¼'lük bölümünde su kaynaklarının bol olduğu yerin sadece Alaca Höyük olduğunun ileri sürülmesi olanaksızdır. Aynı şekilde Arinna kentinin adının "pınar" anlamına gelmesi neden gösterilip, sadece Alaca Höyük'te pınarların bulunduğu⁶² düşünülerek Arinna'nın Alaca Höyük ile özdeşleştirilmesi olanaklı değildir. Bu özdeşleştirmeye esas kabul edilen görüşlerden biri, Arinna kentinin Hattuşa'nın hangi yönünde yer aldığı bilinmediği halde, kesin olarak başkent in kuzeydoğusunda aranması gerektiği görüşüdür. Fakat bu görüşün dayanağının bilimsel olmaması, dikkate alınmayan ancak göz ardı edilmemesi gereken çok önemli bir noktadır.

Arinna kenti ile özdeşleştirilen Alaca Höyük'te üç yerde pınar bulunmaktadır. İkisi, yerleşmede⁶³ (Şek.1-2) üçüncüsü, Sfenekli Kapı'nın güneyinde ve kapıya yaklaşık 1200m. uzaklıktaki Hitit barajının bulunduğu Gölpinar'dadır⁶⁴. Höyük'ün yanından geçen Horamözü. Karakayaözü'ne karışarak Sungurlu yakınlarında Budaközü ile birleşmekte daha sonra Kızılırmak'a karışmaktadır⁶⁵. Çorum il sınırları içinden geçen Kızılırmak'ın bu ildeki uzunluğu 182km.dir. Kemallı ve Diğ çaylarının döküldüğü Sungurlu ilçesinden geçen Budaközü, Delice ırmağına, Delice ırmağı da Kızılırmak'a dökülmektedir. İlin diğer önemli suyu Yeşilirmak'ın kolu Çekerek ırmağıdır. Sungurlu'ya yakın olan dere ve çaylar, Kızılırmak'a karışan

---

Deresi, İğdeli Deresi 1, İğdeli Deresi 2, İğdelibel Deresi, Kabalak Deresi, Kale Deresi, Kapanköm Deresi, Karadere 1, Karadere 2, Karadere 3, Karaali Deresi, Karaardıç Deresi, Karaçakır Deresi, Karanlık Dere, Karaöz, Karakayaözü, Katranocağı Deresi, Kavaklı Deresi, Kavakların Deresi, Kayalıboğaz Deresi, Kembeli Deresi, Kemikli Deresi, Kermeli Deresi, Kırım Deresi, Kırkgöz, Kızılgöz, Kızıl güneş Deresi, Kolmahmut Deresi, Koşolu Deresi, Kümdere, Kömyatağı Deresi, Köpüsü Deresi, Köy Deresi, Köyünü Deresi, Kumluşme Deresi, Kurtdeliği Deresi, Kuruca Deresi, Kuyu Deresi, Kuyumcu Deresi, Kuzukulaklı Deresi, Merdan Deresi, Ozan Deresi, Öküzüçuran Deresi, Öksüz Deresi, Örenyeri Deresi, Pak Deresi, Pazarlık Deresi, Pirinçli Deresi, Salep Deresi, Sankaya Deresi, Suderesi, Suludere, Suluz Deresi, Sürüklü Deresi, Şarlık Deresi, Taşkın Deresi, Tilki Deresi, Topal Deresi, Uzunkuyu Deresi, Uzümlük Deresi, Yakupoğlu Deresi, Yayla Deresi, Yaylayurt Deresi, Yukarıçayır Deresi. Nehir ve pınar adları için bkz. del Monte-Tischler 1978: 523-560; del Monte 1992: 205-212.

⁶² Erkut 1992: 162-163.

⁶³ Anık 1937a: Şek.20, kitabın sonunda bulunan "Gölpinar Su Seddinin Höyüğe göre Mevkii"ni gösteren planda işaret edilmiştir.

⁶⁴ Anık 1937a: 10, Şek.12-13; Emre 1993: 7-8, Res.9-10.

⁶⁵ Anık 1937: 211; 1937a: 5.

Budaközü çayına dökülmektedir. Dere ve çayların bir bölümü Alaca Suyu'na, buradan Çat suyuna, daha sonra Amasya ili topraklarında Yeşilirmak'a katılan Çekerek ırmağına dökülmektedir⁶⁶. Çorum il merkezinin kuzeyinde yer alan Eğerci ve Kösedığı'ndan inen dere ve çaylar ile Çomarbaşı ve Sıklık derelerini sularına katan Derinçay, Ovasaray yakınlarında Eskiikin deresi Yılginözü, Hatap çaylarının oluşturduğu Ahiilyas deresi ile birleşerek Çorumsuyu adını almaktadır. Çorumsuyu Cemilbey ilçesi topraklarında Alaca suyu ile birleştikten sonra Çat suyu adını alarak Çekerek⁶⁷ ırmağına dökülmektedir. Çekerek ırmağı Ortaköy ilçesi topraklarının bir bölümünü suladıktan sonra, Aşdavul deresi, Karahacip deresi, Özdere, Ortaköy deresi, Yük deresinin suları ile beslenerek Amasya ili topraklarına geçmektedir⁶⁸. Tapikka (Maşat Höyük)'nin da içinde yer aldığı bölgede Yeşilirmak'ın önemli kolları Kelkit ve Çekerek Irmağı (Zuliyas)'na dökülen dere ve çaylar bulunmaktadır⁶⁹. Ayrıca Hitit devrinde Anadolu'nun bugüne göre daha çok ormanlık olduğu ve bu nedenle daha çok yağmur aldığı bilinmektedir⁷⁰. Bu bilgiler ışığında, çok sayıda Hitit kentinin bol su kaynaklarına sahip olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bunlardan Boğazköy'ün yakın çevresinde kazıları kısmen yapılmış Eskiypar höyüğü yakınında da pınarlar bulunmaktadır⁷¹ (Harita 1). Eskiypar höyüğü, Boğazköy'ün 25km. kuzeydoğusundadır⁷². Başka bir anlatımla Eskiypar da Alaca Höyük gibi başkente yakın bir Hitit yerleşmesini temsil etmektedir.

Eskiypar ilk kez 1842 yılında W.J.Hamilton yönünden Eski Yaté veya Tepekieu⁷³, 1903 yılında J.G.Anderson yönünden ise, Eski-Yapar⁷⁴ olarak söz edilmiştir⁷⁵. J.Garstang yönünden, 1908 yılında yayınlanan bir yazıda "Eski Yapan" olarak kaydedilen ve Alaca'nın "5 mil" batısında bulunan köyün, Kiepert'in haritasında⁷⁶

⁶⁶ [Çorum Valiliği] 1967: 57-58; 1973: 27-28.

⁶⁷ Alp 1977: 646.

⁶⁸ [Çorum Valiliği] 1973: 28; Ünal 1998: 85, 96-97.

⁶⁹ Alp 1977: 647'deki harita.

⁷⁰ Ünal 1977: 423-424.

⁷¹ Bittel-Naumann 1952: 161 Altiyapan, Altiypar (Eskiypar).

⁷² Temizer 1988: XVIII; Özgüç-Temizer 1993: 613.

⁷³ Osten bu köyü Altü Yapan (Eskiypar)'dan ayrı bir köy olarak belirtmiştir, bkz. Osten 1929a: 99, Res.153.

⁷⁴ Anderson 1903: 20-21.

⁷⁵ Hamilton 1842: 403-404.

⁷⁶ Garstang 1908: 9 "...about latitude 40° 8' N, 34° 44' E., on the road from Sungurlu to Alaja (Etonea ?)".

“Alty Japan” biçiminde yazılmış olan köy ile aynı olduğu belirtilerek, burada bulunan kırmızı kumtaşından bir aslan betiminden söz edilmektedir⁷⁷. Eserin Alaca Höyük Hitit mimarisinde kullanılmış olan aslanlara benzediğine işaret edilmekte ve büyük bir bölümünün tahrip olduğu belirtilmektedir⁷⁸. H.H.von der Osten yönünden yapılan araştırmalarda “Altü Yapan” biçiminde yazılmış olan Eskiyaar’da bulunan Roma ve Bizans yazıtları ile söz konusu aslandan söz edilmekte ve eserin ikinci kez kullanılmış olduğu kaydedilmektedir⁷⁹. 13m. yüksekliğinde, 250m. çapında bir höyük olan Eskiyaar’da 1945 yılında bir köylü yönünden mühürler, çanak çömlekler [kol biçimli kaplar (*kattakuramt-*)]⁸⁰ bulunmuştur⁸¹. Aynı yıl Höyükte, Alaca Höyük hafriyat heyetinde bulunan E.Akurgal yönünden sondaj yapılmıştır⁸². Yaklaşık yirmi yıl sonra Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ne Alaca Höyük’ün 20km. güneydoğusunda bulunduğu bildirilen bir kabartmalı vazunun getirilmesi üzerine, 1968 yılında eserin bulunduğu Eskiyaar’da kazılara başlanmış ve bu kazılar 1982 yılına kadar sürdürülmüştür⁸³. Günümüze kadar kesintisiz yerleşilmiş olan höyükte, Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Devri altı yapı katı⁸⁴ ile temsil edilmektedir⁸⁵. Kazılarda bulunan Eski Tunç III dönemine (M.Ö.2200-2000) tarihlenen ve “hazine” olarak tanımlanan depo buluntuları (A ve B hazinesi), Eskiyaar’ın batı ve güneydoğu ile ticaretinin varlığına tanıklık ederken, aynı zamanda yerleşmenin Eski Tunç Çağı’nın önemli bir kenti olduğunu göstermiştir⁸⁶. Bununla birlikte, höyüğün en büyük yerleşmesinin Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Devri (M.Ö.1650-1200) olduğu ve bu yerleşmenin önemli bir kent uygarlığını temsil ettiği ileri sürülmüştür⁸⁷. Kazılarda

⁷⁷ Garstang 1908: 9; Bittel.Naumann 1952: 161.

⁷⁸ Garstang 1908: 9; Orthmann 1962: 1.

⁷⁹ Osten 1927: 35; 1929a: 23, Res.26, 27. Bu eserden son olarak K.Bittel söz etmektedir, bkz. Bittel 1942: 8 ve n.3.

⁸⁰ Coşkun 1979: 83-84.

⁸¹ Perkins-Braidwood 1947: 199, Lev.XLI a; Mellink 1970: 161.

⁸² Temizer 1949: 796; Alkım 1969-1970: 21-22.

⁸³ Orthmann 1962: 1; Alkım 1969-1970: 22; Özgüç 1999: 1.

⁸⁴ Temizer 1988: XVIII. Buna karşın Özgüç 1999: 1’de beş yapı katı bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre Hitit İmparatorluk Devri’ne ait V.kat iki evrelî, Eski ve Orta Hitit Devri’ne ait VI.kat ise, üç evrelîdir.

⁸⁵ Temizer 1949: 796; Mellink 1968: 129-130; 1969: 206-207; 1970: 161; 1971: 165; 1972: 170; 1973: 173; 1974: 109; 1975: 204 (kabartmasız ortostat, andezit) 1.50 x 1.05 x 0.35m.; 1976: 264; 1977: 293-294; 1979: 333-334; 1980: 504.

⁸⁶ Özgüç-Temizer 1993: 613.

⁸⁷ Temizer 1988: XVIII; Özgüç-Temizer 1993: 613.

bulunan kült eşyaları nedeniyle, Eskiyaar'ın aynı zamanda bir tapınım merkezi olduğu kabul edilmiştir⁸⁸. Eski Hitit Devri kabartmalı çanak çömlek parçalarının altı ayrı vazoya ait olması⁸⁹, Eskiyaar'ın, dinsel törenlerin yoğun olarak yapıldığı önemli bir merkez olduğuna işaret etmektedir. Bu vazo parçalarının kültte kullanılan kol biçimli kaplar, boğa başları ile süslü kaplar, içinde sunaklı veya sunaksız kadın heykelcikleri olan fincanların (minyatür model=*hamri*-)⁹⁰ bulunduğu odanın dini bir yapının parçası olduğu ileri sürülmekte⁹¹ ancak bu yapının mimarisi ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşıp ulaşamadığından söz edilmemektedir. Bununla birlikte, ritüel amaçlı kullanılmış olduğu anlaşılan kapların İnanlıktepe'de bulunmuş olanlarla benzerliği⁹² kazıları yarım bırakılmış Eskiyaar'ın önemli bir Hitit kenti olduğunu göstermektedir. 1979 yılına kadar sürdürülen kazılarda, höyüğün kuzeydoğu ve batısında Hitit İmparatorluk dönemi kent suruna ilişkin temeller ve Boğazköy ile Alaca Höyük'ten farklı olmayan dikdörtgen planlı, taş döşeli avlulu yapılar ile çanak çömlekler bulunmuştur⁹³. Höyüğün güneydoğusunda ortaya çıkarılan yanmış Eski Hitit Devri evlerinde, aralarında Bitik-İnanlık tipi kabartmalı vazo parçalarının da bulunduğu çanak çömlekler, hiyeroglifli damga mühürler ele geçirilmiş ve kabartmalı vazo parçaları ile mühürlerin bir bölümü yayınlanmıştır⁹⁴. 1982 yılında ara verilen kazılar, Çorum Müzesi tarafından 1989 yılında yeniden başlatılmış, ancak üç mevsim sürdürülebilmiştir⁹⁵. 1992 yılından günümüze kadar da bu merkezde başka bir çalışma yapılmamıştır.

Boğazköy'ün, örnek olarak seçilen Alaca Höyük yönündeki, yakın çevresinde Eskiyaar dışında da pınarları bol olan yerler bulunmaktadır. Alaca Höyük'ün güneyinde Çelebibağı köyü yakınlarında (Harita 2), güneydoğusunda Kıcılı ve Külah köyleri yakınlarında (Harita 3), Alaca ilçesinin güneydoğusunda Kayabüget (Kayabüvet)'te (Harita 4), bu ilçenin güneybatısında Velet ve

⁸⁸ Özgüç 1988: 61; Özgüç-Temizir 1993: 613.

⁸⁹ Özgüç 1988: 49.

⁹⁰ Ünal 2003: 77.

⁹¹ Perkins-Braidwood 1947: 199, Lev. XLIIa; Mellink 1970: 161; Özgüç 1988: 61; 1999: 1-2.

⁹² Özgüç 1999: 6.

⁹³ Mellink 1975: 204; Temizir 1988: XVIII-XIX; Özgüç 1988: 49; 1999: 1; Bayburtluoğlu 1979: 294-295.

⁹⁴ Dinçol-Dinçol 1988; Özgüç 1988: 49-54; ayrıca Frig dönemi için bkz. Bayburtluoğlu 1979.

⁹⁵ Ediz 1994: 109.

Dedepınar köyleri yakınlarında (Harita 1), Boğazköy'ün kuzeybatısındaki Küçükırka ve Büyükırka köyü çevresinde (Harita 5-6), Alaca Höyük'ün güneybatısındaki Ekmekçi köyü çevresinde de (Harita 7) çok sayıda pınar bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı'nca, imar planı çalışmaları kapsamında yapılan yüzey araştırmalarında, Alaca Höyük'ün güneydoğusundaki Karamahmut köyü sınırları içinde saptanan Büyükdere höyüğü köyün 5 km. güneydoğusunda, Kaletepe höyüğü ise, köyün doğusunda bulunan kayalıboğaz yöresindedir. İki höyükte de Hitit çanak çömleklerine rastlanmıştır. Kaletepe höyüğünün çok yakınında pınarlar bulunmaktadır (Harita 8). Yukarıda, yakınlarında pınar bulunduğu belirtilen yerlerden Çelebibağı'nda (Kötüköy) Hitit İmparatorluk Devri'ne ilişkin hiyeroglifli düğme biçiminde iki mühür bulunmuştur⁹⁶. 1994 yılında Boğazköy'ün kuzeydoğusunda Emirler köyünde Hitit çanak çömleklerine rastlanmış, Kaymaz köyü yakınlarındaki Kulahtepe'de M.Ö.13. yüzyıla ait bir Hitit damga mührü ele geçirilmiştir⁹⁷. Boğazköy'ün kuzeybatısında Kayabüget köyünün 900m. batısındaki Demircihöyük⁹⁸, Büyükırka köyü yakınlarındaki Kıpları Höyüğünde⁹⁹, Dedepınar köyünün 600m. batısındaki Dedepınar Höyüğü'nde¹⁰⁰, yüzey araştırmaları sırasında M.Ö.2. bin çanak çömleklerine rastlandığı belirtilmektedir. Alaca Höyük'ün kuşucumu 3km. kuzeydoğusunda bulunan Kalınkaya Toptaštepe'de saptanan en üstteki yerleşim Eski Hitit Devri'ne tarihlendirilmektedir¹⁰¹. Bu buluntular ve yerleşimler bölgenin Hitit kültürü açısından potansiyelini göstermekle birlikte yüzey araştırmalarının yeterli olmayışı¹⁰², sürdürülmekte olan kazıların¹⁰³ Boğazköy ve Alaca Höyük ile sınırlı kalması özdeşleştirme çalışmalarını olumsuz etkilemekte ve noktasal özdeşleştirmelerden uzak durulması gerektiğini açıkça göstermektedir.

⁹⁶ Güterbock 1937; Bittel-Naumann 1952: 162; Koşay-Akok 1966: 52; Güterbock 1966: 104-106 "Al.f.156 Düğme Mühür", Lev.32.

⁹⁷ Bana bu bilgiyi veren Çorum Müzesi Müdürü Arkeolog İsmet Ediz'e ve Arkeolog Önder İpek'e teşekkür ederim.

⁹⁸ Süel 1990: 342.

⁹⁹ Süel 1991: 92.

¹⁰⁰ Süel 1991: 93.

¹⁰¹ Zimmermann 2006: 271.

¹⁰² Bu konuda ayrıca bkz. Unal 1981/1983: 19-20.

¹⁰³ Eski Hitit merkezleri Hüseyindede ve Fatmaören Tepesi ile Boyalı Höyük kazılan yazımız konusu bölgenin dışında kalmaktadır. Sözü edilen yerleşmeler ve yüzey araştırmaları için bkz. Sipahi 2003; 2006; Sipahi-Yıldırım 1998; 2000; 2001; 2005; Yıldırım-Sipahi 1999; 2004.

ARINNA'NIN SU YAPILARI VE ALACA HÖYÜK

Yazılı kaynaklara göre olasılıkla bir kalesi (*HAL-ŞI*)¹⁰⁴ bulunan Arinna kentinin dışında su ile ilgili ^{GIS}*gazzituri*-¹⁰⁵ ve ^E*taštappa*-¹⁰⁶ olmak üzere iki yapı bulunmaktadır.

1) ^E*taštappa*-/^E*taštappa*-

Metinlerde kralın dinsel temizliğini yaptığı öğrenilen ^E*taštappa*-¹⁰⁷,¹⁰⁷ nin konumu konusunda iki bilgi bulunmaktadır. KBo XXV 103 öy.I 17-18 no.lu metin parçasında ^E*taštappa*-, Zip(pa)landa'daki ^E*katapu-na*-¹⁰⁸ ile ilişkilidir¹⁰⁹. ^E*katapu-na*-¹⁰⁸ nin ise, *halentuwa*-¹⁰⁹ nin yakınlarında bulunduğu ileri sürülmektedir¹¹⁰. Bu bilgiye göre, ^E*taštappa*- kent in içindedir. Metinlerden elde edilen başka bir bilgiye göre, kral Arinna kentine girmeden önce kent kapısının önünde bulunan ^E*taštappa*-¹¹¹ da dinsel arınmasını yapmaktadır¹¹¹. Bu bilgiye göre de ^E*taštappa*- kent in dışında bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla, ^E*taštappa*-¹¹² nin konumu, kentlere göre değiştiğinden, kesin olarak belirlenememektedir. Bilinmeyen diğer bir konu ise, ^E*taštappa*-¹¹³ nin nasıl bir yapıya sahip olduğudur. Bununla birlikte, arınma ile ilgili olması nedeniyle, tabletlerden malzemesi öğrenilen su ile ilgili yapılar gibi, taş ve ahşaptan yapılmış olabilir¹¹². Ancak buraya suyun nasıl sağlandığı bilinmeyen başka bir konudur. Akla gelen olasılıklardan biri ^E*taštappa*-¹¹³ nin pınarların bulunduğu bir yerde yapılmış olmasıdır. Buna göre, ^E*taštappa*-Boğazköy I no.lu tapınağın güneyindeki pınar mağarası¹¹³ gibi bir

¹⁰⁴ CAD (H): 51-52 *halsu*; Imperati 1974: 28, 190 *HAL-ŞI*; Singer 1984: 123 n.131 “*HALŞI* ^{URU}*Arinna*”; Popko 1995: 145 “The city was presumably fortified...”; Karasu 2007: 375b ve n.27.

¹⁰⁵ HEG (A-K): 550 *gazzituri*-; Erkut 1994: 138-139 *gazziduri*-; Popko 1995: 145 *gazziduri*-.

¹⁰⁶ Popko 1992: 156; 1994: 152, 153, 156, 331; 1995: 145 ^E*taštappa*. Ayrıca bkz. Laroche 1973; Neu 1983: 139, 140 metin no.65 öy. I 9', ay. 6', 192 n.564 ^E*taštappa*-; Forlanini 1987: 120, n.65 ^E*taštappa*-; HEG (T, D/2): 258-259 ^E*taštappa*-; Tischler 2001: 172 ^E*taštappa*-/^E*taštappa*-; Ünal 1998: 85 ^E*taštappa*- / ^E*taštappi*-.

¹⁰⁷ Popko 1994: 20 “raum der waschung”.

¹⁰⁸ HED (K): 130-131.

¹⁰⁹ Popko 1994: 152, 153, 156; Klinger 1996: 706-707.

¹¹⁰ Singer 1975: 81 n.62; 1983: 116.

¹¹¹ Popko 1994: 156; 1995: 145.

¹¹² Ünal 1998: 83-85, 87 n.30.

¹¹³ Neve 1969/1970: Res.1-8, Lev.15-17.

mekan olabilir. Bir olasılığa göre de Hititler'in avluyu $\ddot{E}$ determinatifi ile $E_{\text{hila-}}$ olarak kaydetmeleri nedeniyle, $E_{\text{taštappa-}}$, avlu gibi fakat içinde pınar(lar) bulunan duvarlarla çevrilmiş bir mekan olabilir ve bu pınar(lar)dan sular, Dokuz teknesinde¹¹⁴ olduğu gibi veya Derbent çeşmesi gibi bir çeşmeden sağlanmış olabilir. Diğer bir olasılık $E_{\text{taštappa-}}$ 'nin suyun bulunduğu yerden uzak bir yerde yapılmış olması ve suyun bu yapıya borularla getirilmiş olmasıdır. Başka bir olasılık, $E_{\text{taštappa-}}$ 'nin yine su kaynaklarından uzakta bulunması ve kralın dinsel temizliğini bu yapıda fakat başka bir yerden taşınarak getirilen su ile yapmış olmasıdır. Ancak akla gelen bütün bu olasılıklar, $E_{\text{taštappa-}}$ 'nin bulunduğu yerin saptanmasına bugün için engeldir. Alaca Höyük Hitit yerleşmesinin sınırlarının, yani Sfenksli ve Poternli kapıların kent kapıları olup olmadıklarının belirlenmemiş olması bu saptamanın olanaksızlığını açıkça göstermektedir. Hem bu nedenlerle hem de yazılı kaynaklardan Nerik ve Zip(pa)landa gibi kentlerde de $E_{\text{taštappa-}}$ 'nin bulunduğu bilinmesi¹¹⁵, bu yapının Alaca Höyük'ün Arinna ile özdeşleştirilmesi konusuna katkı sağlamayacağını göstermektedir.

2) $G_{\text{İS}}gazzid'turi$ -¹¹⁶

Su ile ilgili bir kült yapısı olan $G_{\text{İS}}gazzituri$ -¹¹⁷ konusunda tabletlerden, içine girilerek el yıkanabildiği ve $G_{\text{İS}}eya$ -dan¹¹⁸ üretilmiş olduğu öğrenilmektedir¹¹⁹. Yukarıda sözü edilen KBo XI 43 I 29-31 no.lu metin parçasında, kralın Arinna kentine yaklaştığında, $G_{\text{İS}}gazzituri$ -de ellerini yıkadığından söz edilmesi¹²⁰ nedeniyle, $G_{\text{İS}}gazzituri$ - Alaca Höyük'ün girişinde yer alan yunak ile eşitlenmektedir¹²¹. Ancak tabletteki bilgi $G_{\text{İS}}gazzituri$ -nin sadece kentin dışında bulunduğunu göstermekte, kente olan uzaklığı, kentin hangi tarafında yer aldığı gibi konular ise, karanlıkta kalmaktadır.

¹¹⁴ Güterbock 1969/1970: Lev. 13-14.

¹¹⁵ Popko 1994: 152, 156, 193; 1995: 145.

¹¹⁶ $G_{\text{İS}}gazzid'turi$ yazılışı çeşitli Hititçe sözlüklerde $G_{\text{İS}}gazzituri$ - maddesi altında yer almaktadır.

¹¹⁷ HEG (A-K): 550; HED (K): 141; Ünal. 1993: 120 "gazzituri"; 1998: 85.

¹¹⁸ Ertem 1974: 110-116; 2007: 213; Alp 1983: 98-100; Erkut 2005: 37-38.

¹¹⁹ Otten 1971: 21 Bo 2691 VI 15'-16'; Alp 1983: 293 n.271; Erkut 1994: 138-140, Tischler 2001: 77 $G_{\text{İS}}gazzituri$ -; "Gebäudeil, Bad?, Toilette?"

¹²⁰ Alp 1983: 293 (KBo XI 43 I 29-31); Erkut 1994: 138-139 KBo XI 43 I "(29) Kral Arinna kentine yaklaştığında (30) gazziduri-'ye varır. Kral gazziduri-'nin (31) içine girer ve ellerini yıkar"; HED (K): 141; Erkut 2005: 37-38.

¹²¹ Erkut 1994: 142.

Höyüğün yakınında iki yerde pınar (*arinna*¹²², *luli-*, *şak(k)uniya-/şakuniya-*, *wattaru-*, PÜ(TÜL)/*nagbu/būru*, Hurrice: *tarmani*, Hattice: *ura*)¹²³ bulunmaktadır. Birincisi, höyüğün batısındaki Poternli Kapı'nın yakınında ve höyüğün dışında, ikincisi Sfenkli Kapı'nın doğu kulesi önünde, Arık ve Koşay'ın 1935 yılı kazıları sırasında kaldırılan eski yunağın hemen yanındadır¹²⁴ (Şek.1, 2). Tabletlerden *†taštappa-*'nin kent kapısının önünde yer aldığı, ^{GIS}*gazzituri-*'nin ise, kentin dışında bulunduğu bilinmektedir¹²⁵. Ancak Alaca Höyük pınarlarının bulunduğu yerlerde, tahribatın çok fazla olması nedeniyle, Hititler zamanında su ile ilgili bir yapının bulunup bulunmadığı konusunda herhangi bir yargıya varmak olanaklı değildir. Konuya Arinna kenti ile Alaca Höyük'ün özdeş olduğu düşünülerek bakıldığında, Arinna kentinde bir ^{GIS}*gazzituri-*'nin bulunduğu bilgisinin özdeşleştirme çalışmalarına herhangi bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Çünkü bir metinde, kralın Zikmara kentinde kurban sunduktan sonra ^{GIS}*gazzituri-*'ye girdiği belirtilmektedir¹²⁶. Bu bilgi, Arinna'nın dışında kimi kentlerde de ^{GIS}*gazzituri-*'nin bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Alaca Höyük'te Sfenkli Kapı'nın doğu kulesi önünde Hititler zamanında da bulunması gerektiği belirtilen, Hititler zamanında yapıp yapılmadığı konusu aşağıda irdelenen 'yunağın', Arinna kentinin dışında yer aldığı bilinen ^{GIS}*gazzituri-*'yi temsil ettiğini ileri sürmek olanaklı değildir¹²⁷. Ayrıca, Alaca Höyük Hitit yapı katlarındaki yerleşme sınırlarının bugüne kadar

¹²² Garstang-Gurney 1959: 20; krş. HEG (A-K): 57-58 *arinna-larna-*, krş. CHD (Ş): 77-78 *şak(k)uni-* A.

¹²³ CHD (L-N): 80-82 *luli-*, *luliy-*; CHD (Ş): 77-78; HEG (L-M): 72-73 *luli-*; HED (L): 111-114 *luli(ya)-*; Hoffner 1967: 385; Kellerman 1978: 204; Haas 1994: 584; Tischler 2001: 252 PÜ(TÜL); CAD (N/1): 108-110 *nagbu* A; CAD (B): 342-343 *būru* B2. Koruyucu tanrılar bayram töreninde sözü edilen [^DA]-*a-la-aş şu-up-pi-ya-an-ı(a-an)* metin parçasındaki *şuppiyante* kaynak (spring) veya çeşme (fonti?) olarak tercüme edilmiştir. Bkz. Gordon 1967: 82 n.32; Archi 1975: 101 fonti (?); McMahon 1991: 113; Salvini-Salvini 1998: 19. *IŞTAR* kültü ile ilgili bir tablette (KUB XXVII 1 II 68) *tarmani* ile PU(TÜL) birlikte geçmektedir, bkz. Salvini 1971: 171; Wegner 1981: 143; Ünal 2003a: 16 "Deniz anlamına gelen sözcük *aruna-*'nın aynı zamanda göl dahil tüm diğer su birikintilerine işaret ediyor olması, yukarıda da belirttiğimiz gibi, eski Anadolu hidrolojisinin araştırılmasını oldukça güçleştirir". Ayrıca bkz. Karasu 1998: 357vd.

¹²⁴ Ank 1937a: Şek. 20. Kaldırılan yunak, kitabın sonunda "Gölpınar su seddinin höyüğe göre mevki"ni gösteren haritada işaretlenmiştir; Koşay-Akok 1973a: Lev. LXXXV'de XII-XX/52-60 plankareleri.

¹²⁵ Erkut 1994: 138-139; Popko 1995: 145.

¹²⁶ Erkut 1994: 139-140; Haas 1970: 256, 258.

¹²⁷ Erkut 1994: 142.

saptanmamış olması yazılı kaynaklardan edinilen bu bilginin araştırılmasına şimdilik önemli bir engeldir.

ALACA HÖYÜK SFENKSLİ KAPI VE YUNAK

Hakkında 165 yıldır çok sayıda araştırma yapılan ve yazı yazılan, Alaca Höyük'ün güneyindeki Sfenksli Kapı'nın ilk krokisi Ramsay yönünden¹²⁸, planı ise ilk kez E.Chantre değil¹²⁹ H.J.van Lennep yönünden yayınlanmıştır¹³⁰ (Şek.3). 1872 yılında G.Perrot'un araştırmalarını içeren kitapta yeni bir plan yayınlanmıştır¹³¹ (Şek.4). Perrot'dan sonra, Chantre yönünden yayınlanan 1898 tarihli kitapta, Perrot'un planı kullanılmış ve bu plan üzerinde Chantre'in kazıları taramalarla gösterilmiştir¹³² (Şek.5). Th.Macridy kazılarını içeren plan ise, 1908 yılında yayınlanmıştır¹³³ (Şek.6). Kapının dördüncü planı, J.Garstang'ın 1910 ve 1929 yılında basılan iki kitabında yayınlanmıştır¹³⁴ (Şek.7).

Alaca Höyük Sfenksli Kapı doğu kulesi dışında yer aldığı, Perrot'un araştırmalarının yanı sıra Chantre kazılarını gösteren plan (Şek.3-4) ile Macridy planında¹³⁵ (Şek.6) görülen ve Hititler döneminde de var olduğu ileri sürülen yunağın "temellerinin gayet düzgün taşlarla işlenmiş"¹³⁶ olduğu kaydedilmektedir. Arık ve Koşay'ın 1935 yılı kazıları sırasında kullanılmaya devam edildiği belirtilen yunağın¹³⁷, Macridy yönünden "modern" olarak nitelendirilmesi¹³⁸ "belli ki yunağın hala kullanılması onun modern olduğu kanısını uyandırmış"¹³⁹ biçiminde yorumlanmaktadır. Buna ek olarak, "Belki söz konusu yunak gerçekten de moderndi ama verilere

¹²⁸ Ramsay 1883: 116.

¹²⁹ Krş. Erkut 1994: 141 "Alacahöyük kapısının ilk planı E.Chantre'in höyüğe ilk gelişinde yani 1893 yılında çizilmiştir".

¹³⁰ Lennep 1870: 131.

¹³¹ Perrot ve diğ. 1872: Lev.55, II.

¹³² Chantre 1898: Res.3; Macridy 1908, 3, Res.4, krş. Erkut 1994: 141 "Daha sonra M.Perrot'un yaptığı sondajlar E.Chantre'in söz konusu planına işlenmiştir".

¹³³ Macridy 1908: Res.10, Plan I.

¹³⁴ Garstang 1910: 247; 1929: 127. Kapının bir krokisi 1883 yılında yayınlanmıştır, bkz. Ramsay 1883: 116.

¹³⁵ Chantre 1898: Res.3; Macridy 1908: Res.4; "Chantre ve Perrot sondajları", Lev.I, Res.10 Macridy planı.

¹³⁶ Erkut 1994: 141.

¹³⁷ Ank 1937a: 14-15, Şek.20.

¹³⁸ Macridy 1908: 9, Lev.I Res.10.

¹³⁹ Erkut 1994: 141.

göre o alanda benzer bir yapı bulunması gerekmektedir¹⁴⁰ biçiminde bir yorum daha yapılmakta, ancak verilerin neler olduğu açıklanmamaktadır.

Sözü edilen Perrot'un planı (Şek.4), dikkatli bir biçimde incelendiğinde, doğu kulesine ilişkin Perrot¹⁴¹ 11-13 no.lu ortostatların in situ saptandığı, P13 no.lu bloğun¹⁴² doğu yanına dizilmiş bulunan taşların sonradan konulmuş olduğu görülmektedir (Şek.4). Bunun doğru olduğunu, Sfenksli Kapı kulelerinin kent dışına bakan yanlarının kabartmalarla bezenmiş olması da desteklemektedir¹⁴³. Başka bir deyişle, P13 no.lu ortostatın doğusundaki taşlar hem kabartmalı Hitit ortostatlarından ölçü ve biçim bakımından farklıdır hem de hiçbirinde kabartma bulunmamaktadır. Bu durumda, doğu kulesi ortostatlarının özgün durumunun ne olduğu konusunu açıklığa kavuşturabilmek için, batı kulesi ortostatlarının özgün durumunun ne olduğunun irdelenmesi gerekmektedir. Perrot'un planından görüleceği gibi, batı kulesi ortostatlarından P1-5 ve P7 no.lu olanlar in situ saptanmış, P6 no.lu ise, özgün yerinden öne doğru kaymış durumda bulunmuştur¹⁴⁴ (Şek.4). Bu blok (P/Macridy¹⁴⁵ 6) ile P/M 5 no.lu bloğun arasında, yaklaşık 0.80m. genişliğinde bir boşluk bulunmaktadır¹⁴⁶ (Şek.4-7). Bu iki bloğun boşluk tarafında bulunan yan yüzleri, aralarındaki boşluğa kabartmalı bir ortostat yerleştirilmesine uygun bir biçimde yapılmıştır, yani 5 no.lu bloğun sağ yan yüzü çıkıntılı 6 no.lu bloğun sol yan yüzü düzdür¹⁴⁷ (Şek.4). Fakat Macridy, boşluğu doldurmuş olan taşın, ancak yanında bulunan taşları da sürükleyerek yerinden oynatılabileceğini düşünerek, bu boşluğun belirlenemeyen bir amaçla, özellikle bırakıldığı sonucuna varmıştır¹⁴⁸. Garstang, bu görüşe karşı çıkarak, özgününde bu boşluğu dolduran bloğun kaybolmuş olduğunu ileri sürmüştür¹⁴⁹. M5 no.lu bloğun yan tarafının düz olmaması¹⁵⁰ (Şek.4), M5 no.lu bloğa bakan

¹⁴⁰ Erkut 1994: 141.

¹⁴¹ Bundan sonra "P" olarak anılacaktır.

¹⁴² Chantre 1898: Res.3; Macridy 1908: Res.4.

¹⁴³ Baltacıoğlu 1996: Res.1-3.

¹⁴⁴ Macridy 1908: Res.4.

¹⁴⁵ Bundan sonra "M" olarak anılacaktır.

¹⁴⁶ Chantre 1898: Res.10 üstteki resim; Garstang 1910: Lev.LXXII; 1929: Lev.XXIX.

¹⁴⁷ Macridy 1908: Res.8; Bossert 1942: No.509.

¹⁴⁸ Macridy 1908: 11.

¹⁴⁹ Garstang 1929: 135.

¹⁵⁰ Macridy 1908: Res.8.

yanı düz olan M6 no.lu blok¹⁵¹ ile yan yana durmalarının veya aralarında özellikle bırakılmış bir boşluğun bulunmasının olanaksız olduğunu göstermektedir. Çünkü, eğer burada bir amaç için boşluk bırakılmış olsaydı M5 no.lu bloğun M6 no.lu bloğa bakan yüzünün çıkıntılı değil düz yapılmış olması gerekirdi. Perrot'un planından¹⁵² (Şek.4) görüleceği gibi, P/M 6 no.lu bloğun yerinden oynamış olması, Garstang'ın görüşünü doğrulamakta ve özgününde burada bir ortostatın bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, P/M 14 no.lu bloğun¹⁵³ P/M5 ve P/M6 no.lu ortostatların üzerine yerleştirilmesi¹⁵⁴ ile boşluğun üstü kapandığından yaklaşık 1m. yüksekliğindeki bu boşluk, ancak kayıp olan kabartmalı bir ortostatın buraya yerleştirilmesi ile bir anlam kazanabilir¹⁵⁵. Bu boşluğa yerleştirilecek olan bloğun P/M 5 no.lu ortostata birleşecek olan yüzünün 5 no.lu ortostatın çıkıntısına uyacak bir girintiye sahip olması gerekmektedir. Aynı planda doğu kulesine bakıldığında, P11-13 no.lu ortostatların (sırasıyla M 8-10) in situ¹⁵⁶ saptanmış olmasına karşın, P13 no.lu ortostatın doğu yanında bulunması gereken bir ortostat, daha sonra ex situ ele geçirilmiştir¹⁵⁷. Halbuki Perrot ve Macridy planlarında P/M 13 no.lu ortostatın doğu yanında daha küçük ölçülü taşların bulunduğu görülmektedir (Şek.4-6). Bu durum, doğu kulesine ilişkin ortostatların yerlerinden alınmış olduklarını açıkça göstermektedir. Batı kulesinin kent dışına bakan yanında, birinci sırada, bugün yedi ortostat bulunmaktadır¹⁵⁸. Tekerlekli boğa *BIBRUF* sunun batı yanında Hititler zamanında en az bir ortostat daha bulunduğunun Lennep yönünden saptanmış¹⁵⁹ (Şek.4) olduğu ve Hititler'in bölme ya da kent kapılarında esnek (yumuşak) veya yansımali (katı) simetriyi esas almış olmaları¹⁶⁰

¹⁵¹ Chantre 1898: Res.10 üstteki resim; Macridy 1908: Res.16; Garstang 1910: LXXII; 1929, Lev.XXIX; Bossert 1942: Res.509.

¹⁵² Perrot ve diğ. 1872: Lev.55 II no.6.

¹⁵³ Baltacıoğlu 1996a: Res.2.

¹⁵⁴ Güterbock 1956: 54, Res.3 no.14, Lev.IVa; Garstang 1910: 247 deki planda "X" işaretli ortostat; 1929: 127 "X" işaretli ortostat, Lev.XXXI üstteki resim.

¹⁵⁵ Lennep bloklar arasındaki boşluktan ne söz etmiş ne de planda göstermiştir. Bu nedenle, söz konusu ortostatın Lennep'ten sonra kaybolmuş olduğu düşünülmelidir, bkz. Lennep 1870: 131'deki plan, 134-135.

¹⁵⁶ C12 ve C13 ise asıl yerlerinden çok az doğuya doğru kaymıştır.

¹⁵⁷ Chantre 1898: Res.3; Baltacıoğlu 1996b: 92, Res.1.

¹⁵⁸ Baltacıoğlu 1996: Res.1.

¹⁵⁹ Lennep 1870: 131'deki plan, 139. Lennep'in bu ortostatu bir harf ile işaret etmemesi ve metinde bu blokta söz etmemesi, onun kabartmasız olduğuna işaret etmektedir; Baltacıoğlu 1995a: 6-7.

¹⁶⁰ Mellink 1974a: 204; Naumann 1985: Res.363, 369, 370, 374 (Boğazköy), 379 (Alaca Höyük).

göz önünde tutulduğunda, doğu kulesinin özgününde en az yedi veya sekiz ortostata sahip olması gerektiği görülmektedir. Buna göre ve ortostatların, köşe blokları hariç, ölçülerinin birbirlerine çok yakın olması¹⁶¹ nedeniyle, doğu kulesinin özgün durumunda en az dört veya beş blok daha yer almış olmalıdır. Bütün bu bilgilere ek olarak Perrot'un planında (Şek.4) yunağın hem taşlarının hem de örgü tekniğinin, Hititler'in Sfenekli Kapı kulelerinin kabartmalı taraflarında kullandıkları taşlara ve örgü tekniğine uymaması, onun daha sonra yapılmış olduğunu göstermektedir. Söz konusu planda, kabartmalı P15 no.lu ortostatın¹⁶² devşirme malzeme olarak yunağın yapımında kullanılmış olduğu görülmektedir (Şek.8). Ayrıca, 1972 yılı kazılarında yunağın temelleri açıldığı zaman, burada kabartmalı iki ortostat bulunmuştur¹⁶³. Birinci ortostatta sağa yönelik iki erkek kabartmasının ayakları ve etek uçları korunmuştur. İkinci ortostatta ise, bir domuz kabartmasının-sırtı ve arka tarafı korunmuştur¹⁶⁴. Sözü edilen üç devşirme Hitit ortostati, yunağın Hititler'den sonra yapılmış olduğunu açıkça göstermektedir¹⁶⁵ (Şek.8). Aynı durum Macridy'nin planında da (Şek.5) gözlemlenebilmektedir¹⁶⁶. Bu planda taramalarla belirtilen ve devşirme olanların dışındaki taşlar ve bu taşların örgü tekniği Hititler'in kullandığı taşlardan ve örgü tekniğinden farklıdır. Buna ek olarak, doğu kulesinin çok yakınına ve önüne su ile ilgili bir yapının yapılması durumunda, ortostatların önünün kapanması kaçınılmazdır. Sfenekli Kapı kabartmalarının tapınma ile ilgili olduğu ve yazılı kaynaklardan kapılarda dinsel törenlerin yapıldığı bilgisi dikkate alındığında, kabartmaların önünün, çok yakına yapılan bir su yapısıyla kapatılmasının olanaklı olmadığı görülmektedir¹⁶⁷. Bu bilgilere göre, yunağın Hitit Devri'ne ait olması mümkün değildir. Bu durumda, Hititler zamanında burada su ile ilgili bir yapının bulunup bulunmadığı konusunun aydınlatılması da olanaklı değildir. Buna ek

¹⁶¹ Macridy 1908: 9, Lev.I Res.10 ölçek 1/100.

¹⁶² Perrot ve diğ. 1872: 341, Lev.55, I.

¹⁶³ Koşay-Akok 1973: 429; Alkım 1973-1976: 44-45; Baltacıoğlu 1993: 58-59, Res.2, Lev.12, 2.

¹⁶⁴ Baltacıoğlu 1993: 58, Res.2, Lev.12, 2. Bu kabartmanın bir bölümü halen devam eden Alaca Höyük kazılarında tahrip edilmiştir.

¹⁶⁵ Chantre 1898: Res.3; Macridy 1908: Res.4.

¹⁶⁶ Macridy 1908: 9, Lev.I Res.10 no.11 ve 19.

¹⁶⁷ Boğazköy I no.lu tapınak avlusunda kült odalarının önüne tek odadan oluşan bir yapının veya kule biçimli sunağın yapılmış olması kült odalarına girişin yan tarafında bulunması ve yapının bu cephesinde kabartmalı ortostatlar bulunmaması nedeniyle, bu kapsamda değerlendirilmemelidir, bkz. Naumann 1985: 469; Neve 1967; 2002: 81-83.

olarak Hitit devrinde burada su ile ilgili bir yapının varlığı kabul edilse de tabletlerde su ilgili çeşitli yapıların¹⁶⁸ belgelenmiş olması, konunun aydınlatılmasını neredeyse olanaksız kılmaktadır.

Yukarıda sözü edilen KBo XI 43 I no.lu metinden ^{GIS}gazzituri-'nin içinde su bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu suyun nasıl sağlanmış olduğu konusunda ^Etaštappa- için geçerli olan olasılıklar ^{GIS}gazzituri- için de geçerlidir. Başka bir metinde, kraliçenin sarayda yediği yemekten sonra ^{GIS}gazzituri-'den getirilen su ile arındığından söz edilmektedir¹⁶⁹. Bu metin parçası ^{GIS}gazzituri-'nin kentin dışında fakat kente kolay ulaşılabilir bir uzaklıkta bulunduğunu gösterebileceği gibi, uzak bir mesafede yer aldığını ve suyun buradan taşınarak getirilip depolanmış olduğunu da gösterebilir. Fakat bu bilgi de sınırları belirlenmemiş Alaca Höyük Hitit yerleşmesi için, şimdilik önemli olmaktan çok uzaktır.

ALACA HÖYÜK HİTİT ÇEŞMESİ

Alaca Höyük'te 1994 yılında yapılan çevre düzenlemesi ve temizlik çalışmaları sırasında, su ile ilgili bir amaç için kullanılmış olduğu anlaşılan 1.34x1.05x0.55m. ölçüsünde profilli işlenmiş, kireçtaşından bir boğa, rastlanmıştır¹⁷⁰. Bloğun üst bölümündeki çıkıntının ortasına 4.6cm. çapında, 52cm. uzunluğunda bir delik açılmıştır¹⁷¹. Eserin işlevi konusunda yazılı kaynaklardan bazı bilgiler edinilmektedir. Tabletlerde, su kaynaklarının çevresinde bulunan taş ve ahşap malzeme ile yapılmış çeşme ve bunun gibi yapılardan söz edilmektedir¹⁷². Bu blok Derbent'te bulunmuş olan boğa kabartmalı blok¹⁷³ ve Arifegazili'den Çorum Müzesi'ne getirilerek korunmaya alınmış olan boğa kabartmalı blok¹⁷⁴ gibi, çeşme olarak kullanılmış olabilir. Çorum Müzesi ile birlikte 1994 yılında gerçekleştirilen temizlik çalışmalarımız sırasında söz konusu bloğun çevresinde bazı taş bloklar saptanmıştır. Sözü edilen bloğun, bir mimariye bağlı olup olmadığı ve işlevi konusunda, bu alanda kazılar yapılarak

¹⁶⁸ Ünal 1998: 85.

¹⁶⁹ Erkut 1994: 138 IBoT IV 146 öy. 11vd.

¹⁷⁰ Baltacıoğlu 1996b: 96, Res.9-12.

¹⁷¹ Baltacıoğlu 1996b: 96.

¹⁷² Kellerman 1978: 200, 202, 205; Giorgadze 1988: 71-73; Baltacıoğlu 1995: 289; Ünal 1998: 83-85, 94.

¹⁷³ Neve 1988: Res.2-4.

¹⁷⁴ Neve 1988: 267; Baltacıoğlu 1995: 290.

^{GIS}gazzituri-'nin, ^Etaštappa-'nın veya tabletlerde geçen su ile ilgili yapılardan herhangi birinin arkeolojik belgesi olup olmadığının saptanması gereklidir.

SONUÇ

Yazılı kaynaklardan Arinna'nın suları ve su yapıları konusunda sağlanan bilgilerin Alaca Höyük'te bulunup bulunmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak bugün için olanaklı değildir. Başka bir deyişle, suları ve su yapıları açısından Arinna kentinin Alaca Höyük Hitit yerleşmesi ile özdeşleştirilmesi bugün için olanaksızdır.

Alaca Höyük kazıları sorunların çözümlenmesine, özellikle bu yazımızı da ilgilendiren Hitit yerleşmesi konusunda daha çok bilgi sağlanmasına, yerleşmenin sınırlarının belirlenmesine yönelik yapılmadıkça, buna ek olarak Boğazköy'ün dört yönünde ve yakın çevresinde sistemli yüzey araştırmaları arttırılmadıkça özdeşleştirme çalışmalarına ışık tutacak bilgilere ulaşılmaması mümkün olmayacak ve bu çalışmalar verimsiz kalmaya devam edecektir.

Not: Yazımız basılmak üzere teslim edildikten sonra, Gölpinar Barajı kazılarında 2003 yılında bulunan hiyeroglif yazıtlı bir stel parçasının B.Dinçol-A.Dinçol yönünden okunup değerlendirildiği ve barajın tanrıça Hepat için yapılmış olduğunun anlaşıldığı¹⁷⁵ bilgisine ulaştık. Ancak bu bilgi de Alaca Höyük'ün Arinna kenti ile özdeşleştirilmesine yeterli bir kanıt oluşturmamaktadır. Bu konudaki ayrıntılı bilgi söz konusu stel parçasının yayınlanmasından sonra anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Alkım 1969-1970: H.Alkım, "Explorations and Excavations in Turkey 1967 and 1968", *Anatolica* 3, 1969-1970: 1-89.
- Alkım 1973-1976: H.Alkım, "Explorations and Excavations in Turkey 1970, 1971 and 1972", *Anatolica* 5, 1973-1976: 7-140.
- Alp 1977: S.Alp, "Maşathöyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Kızılırmak Coğrafyası Hakkında", *Bellekten* 41/164, 1977: 637-647.

¹⁷⁵ Çınaroğlu 2007: 13.

- Alp 1983: S.Alp, *Beiträge zur Erforschung der Hethitischen Tempels, Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte- Neue Deutungen*, Ankara 1983.
- Alp 2000: S.Alp, *Hitit Çağı'nda Anadolu*, Ankara 2001.
- Anderson 1903: J.G.C.Anderson, *A Journey of Exploration in Pontus, Studia Pontica 1*, Bruxelles 1903.
- Archi 1975: A.Archi, "Divinita Tutelari e Sondergötter Ittiti", *SMEA 16*, 1975: 89-117.
- Arık 1937: R.O.Arık, "Alaca-Höyük Hafriyatının İlk Neticeleri", *Belleten 1/1*, 1937: 210-221.
- Arık 1937a: R.O.Arık, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1935'teki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor*, TTKY 5/1, Ankara 1937.
- Arıkan 2003: Y.Arıkan, "Hitit Çivi Yazılı Kaynaklarında ^{LU}zılıpurijataalla Görevlisi", *ArAn 6/2* 2003: 1-26.
- Arıkan 2004: Y.Arıkan, "puruttai- Fiili Üzerine", *Şarnıkzel, Gs Forrer, DBH 10*, Dresden 2004: 149-153.
- Arıkan 2005: Y.Arıkan, "Hitit Kültünde bir Görevli ^{LU}tazzelli", *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 2005: 49-82.
- Baltacıoğlu 1993: H.Baltacıoğlu, "Four Reliefs from Alacahöyük", *Fs N.Özgülç*, 1993: 55-60.
- Baltacıoğlu 1995: H.Baltacıoğlu, "Alaca Höyük Çift Başlı Arslan (UR.MA.İ) Protomu Taslağı", *Belleten 59/225*, 1995: 285-293.
- Baltacıoğlu 1995a: H.Baltacıoğlu, *Alaca Höyük Sfenksli Kapı Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması Konusunda Gözlemler*, Ankara 1995.
- Baltacıoğlu 1996: H.Baltacıoğlu, *Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Tasvir Edilen Tören*, Ankara 1996.
- Baltacıoğlu 1996a: H.Baltacıoğlu, *Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı*, Ankara 1996.
- Baltacıoğlu 1996b: H.Baltacıoğlu, "Alaca Höyük'de 1994 yılında Yapılan Çevre Düzenlemesi ve Temizlik Çalışmaları", *6.Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1996: 91-106.
- Bayburtluoğlu 1979: İ.Bayburtluoğlu, "Eskiyapar Phryg Çağı", *8.Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1979: 293-303.

- Bin-Nun 1972: S.R.Bin-Nun, "The Anatolian Background of the Tawananna's Position in the Hittite Kingdom", *RHA* 30, 1972: 54-80.
- Bin-Nun 1975: S.R.Bin-Nun, *The Tawananna in the Hittite Kingdom*, *THeth* 5, 1975.
- Bittel 1942: K.Bittel, *Kleinasiatische Studien*, İstanbul 1942.
- Bittel-Naumann 1952: K.Bittel-R.Naumann, *Boğazköy-Hattuša I. Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts und der Deutschen Orient-Gesellschaft in den Jahren 1931-1939*, Stuttgart 1952.
- Boley 2001: J.Boley, "An Intransitive *ḫark-?*", (*Akten des IV.Internationalen Kongresses für Hethitologie Würzburg 4-8. Oktober 1999*) *StBoT* 45, 2001: 40-50.
- Bossert 1942: H.Th.Bossert, *Altanatolian*, Berlin 1942.
- Carter 1962: C.W.Carter, *Hittite Cult Inventories*, (Diss. The University of Chicago) Chicago 1962.
- Chantre 1898: E.Chantre, *Mission en Cappadoce 1893-1894*, Paris 1898.
- Cornil 1990: P.Cornil, "Liste des Noms Géographiques des Textes Hittites KBo XXII-XXX, XXXIII KUB XLV-LVII", *Hethitica* 10, 1990: 7-108.
- Coşkun 1979: Y.Coşkun, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri*, Ankara 1979.
- Çınaroğlu 2007: A.Çınaroğlu, "Alaca Höyük Kazı Çalışmaları-2006", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 24, (Mayıs) 2006: 12-13.
- [Çorum Valiliği] 1967: Çorum Valiliği, *Çorum İl Yıllığı 1967*, Ankara 1967.
- [Çorum Valiliği] 1973: Çorum Valiliği, *Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum 1973 İl Yıllığı*, Çorum 1973.
- Darga 1969: M.Darga, "Hitit Metinlerinde Geçen ^{NA4}ZI.KIN=^{NA4}*ḫuwaši* Kelimesinin Anlamı Hakkında Bir Araştırma", *Bellefen* 33/132, 1969: 493-504.
- Deighton 1982: H.J.Deighton, *The 'Weather-God' in Hittite Anatolia*, *BAR International Series* 143, 1982.
- del Monte-Tischler 1978: G.F.del Monte-J.Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, *RGTC* 6, 1978.

- del Monte 1992: G.F.del Monte, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*. RGTC 6/2, 1992.
- Dinçol-Dinçol 1988: A.M.Dinçol-B.Dinçol, "Hieroglyphische Siegel und Siegelabdrücke aus Eskiyaşar", *Fs Otten*, 1988: 87-97.
- Ediz 1994: İ.Ediz, "Çorum Müzesi Müdürlüğü 1992 Yılı Eskiyaşar Kazısı", *4.Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1994: 109-115.
- Emre 1993: K.Emre, "The Hittite Dam of Karakuyu", *BMECCJ* 7, 1993: 1-42.
- Erkut 1992: S.Erkut, "Hitit Çağı'nın Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri", *Fs Alp*, 1992: 159-165.
- Erkut 1994: S.Erkut, "Hititçe ^{GİŞ}gazziduri- Üzerine Bir Araştırma", *11.Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994: 137-142.
- Erkut 2005: S.Erkut, "Hititçe ^{GİŞ}eya- ve Onun Türkçe Karşılığı Hakkında", *14.Türk Tarih Kongresi*, Ankara 2005: 37-42.
- Ertem 1973: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara 1973.
- Ertem 1974: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, TTKY 7/65, Ankara 1974.
- Ertem 1980: H.Ertem, *Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala ve Tum(m)ana ile Yakın Çevresindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Denemeler*, Ankara 1980.
- Ertem 2007: H.Ertem, "Noel Ağacı'nın Kökeni Hakkında", *Fs Duru*, İstanbul 2007: 213-216.
- Forlanini 1977: M.Forlanini, "L'Anatolia Nordoccidentale nell'Impero Eteo", *SMEA* 18, 1977: 197-224.
- Forlanini 1980: M.Forlanini, "La Prima Lista di VBoT 68 e la Provincia di Arinna", *SMEA* 22, 1980: 71-81.
- Forlanini 1987: M.Forlanini, "Toponyme Antique d'Origine Hittite", *Hethitica* 8, 1987: 105-122.
- Garstang 1908: J.Garstang, "Notes on a Journey through Asia Minor", *LAAA* 1, 1908: 1-16.
- Garstang 1910: J.Garstang, *The Land of the Hittites*, London 1910.
- Garstang 1929: J.Garstang, *Hittite Empire*, London 1929.
- Garstang-Gurney 1959: J.Garstang-O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London 1959.

- van Gessel 1998: B.H.L.van Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon I-II*. *HbOr* 33, Leiden 1998.
- Giorgadze 1988: G.G.Giorgadze, "On the Word for Silver with Reference to Hittite Cuneiform Texts", *AOF* 15, 1988: 69-75.
- Gordon 1967: E.I.Gordon, "The Meaning of the Ideogram "KASKAL.KUR=Underground Water-Course and its Significance for Bronze Age Historical Geography", *JCS* 21, 1967: 70-88.
- Götze 1938: A.Götze, *The Hittite Ritual of Tunnawi*, New Haven 1938.
- Götze 1959: A.Götze, "Hurrian Place Names in -š(š)e", *I's Friedrich*, Heidelberg 1959: 196-206.
- Götze 1969: A.Götze, "Evocatio", *ANET* 1969: 351-353.
- Gurney 1977: O.R.Gurney, *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford 1977.
- Gurney 1992: O.R.Gurney, "Hittite Geography: Thirty Years on". *Fs Alp*, 1992: 213-221.
- Güterbock 1937: H.G.Güterbock, "Alaca Höyük Civarında Ele Geçen bir Eti Mührü", *Bellefen* 1/2, 1937: 501-502.
- Güterbock 1956: H.G.Güterbock, "Notes on Some Hittite Monuments", *AnSt* 6: 53-56.
- Güterbock 1960: H.G.Güterbock, "An Outline of the Hittite AN.TAH.ŠUM Festival", *JNES* 19, 1960: 80-89.
- Güterbock 1961: H.G.Güterbock, "The North Central Area of Hittite Anatolia", *JNES* 20, 1961 85-97.
- Güterbock 1966: H.G.Güterbock, "1940-41 Mühürleri", H.Z.Koşay-M.Akok, *Türk Tarih Kurumu tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı*, TTKY 5/6, Ankara 1966: 103-106.
- Güterbock 1969/1970: H.G.Güterbock, "Das Stierbecken von Dokuz", *IM* 19/20, 1969-1970: 93-95.
- Haas 1970: V.Haas, *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*, Rome 1970.
- Haas 1994: V.Haas, *Geschichte der Hethitischen Religion*, *HbOr* 15, Leiden 1994.
- Hamilton 1842: W.J.Hamilton, *Researches Asia Minor, Pontus and Armenia*, London 1842.
- Hazenbos 2003: J.Hazenbos, *The Organization of the Anatolian Local Cults during the Thirteenth Century B.C. An*

- Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, Leiden 2003.
- Hoffner 1967: H.A.Hoffner, jr., "Second Millennium Antecedents to the Hebrew 'ôb", *JBL* 86, 1967: 385-401.
- Hoffner 1990: H.A.Hoffner, Jr., *Hittite Myths*, Atlanta 1990.
- Imparati, 1974: F.Imparati, "Una Concessione di Terre da Parte di Tudhaliya IV", *RHA* 32, 1974: 5-207.
- Karasu 1988: C.Karasu, "nuntariḫašḫaš Bayramında Hitit Kralının Kült Gezileri", *Belleten* 52/203, 1988: 407-428.
- Karasu 1998: C.Karasu, "Hitit Metinlerine Göre Büyük Deniz", *3.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 1998: 357-363.
- Karasu 2007: C.Karasu, "Some Observations on Katapa" *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 373-381.
- Kellerman 1978: G.Kellerman. "The King and the Sun-God in the Old Hittite Period", *Tel Aviv* 5, 1978: 199-208.
- Klinger 1996: J.Klinger, *Untersuchungen zur Rekonstruktion der hattischen Kultschicht*, *StBoT* 37, 1996.
- Koşay-Akok 1966: H.Z.Koşay-M.Akok, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1940-1948 deki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor*, TTKY 5/6, Ankara.
- Koşay-Akok 1973: H.Z.Koşay-M.Akok, *Alacahöyük Kazısı 1972 Çalışmaları*", *Belleten* 37/147, 1973: 428-430.
- Koşay-Akok 1973a: H.Z.Koşay-M.Akok, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere ait İlk Rapor*, TTKY 5/28, Ankara 1973.
- Laroche 1973: E.Laroche, "Boekbesprekingen: H.Otten-C.Rüster-Werner, Keilschrifttexte aus Boghazköi Zwanzigstes Heft. Berlin 1971", *BiOr* 30, 1973: 252.
- Lebrun 1979: R.Lebrun, "Lawazantiya, Foyer Religieux Kizzuwatnien", *Fs Laroche*, 1979: 197-204.
- Lebrun 1983: R.Lebrun, "Studia ad Civitates Lawazantiya et Samuha Pertinentia II", *Hethitica* 5, 1983: 51-62.
- Lenep 1870: H.J.van Lenep, *Travels in Little-Known Parts of Asia Minor II*, London 1870.
- Macridy 1908: Th.Macridy, *La Porte des Sphinx à Euyuk. Fouilles du Musée Imperial Ottoman*, Berlin 1908.

- Macqueen 1959: J.Macqueen, "Hittian Mythology and Hittite Monarchy", *AnSt* 9, 1959: 171-188.
- Macqueen 1980: J.Macqueen, "Nerik and Its Weather-God", *AnSt* 30, 1980: 179-187.
- Macqueen 2001: J.Macqueen, *Hittitler Çağında Anadolu*, (Çev. E.Davutoğlu) Ankara 2001.
- McMahon 1991: G.McMahon, *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, Chicago 1991.
- Mellaart 1982: J.Mellaart, "The Political Geography of Western Anatolia During the Late Bronze Age-Who lived Where", *28 CRRAI*, 1982: 372-376.
- Mellink 1968: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 72, 1968: 125-147.
- Mellink 1969: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 73, 1969: 203-227.
- Mellink 1970: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 74, 1970: 157-178.
- Mellink 1971: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 75, 1971: 161-181.
- Mellink 1972: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 76, 1972: 165-188.
- Mellink 1973: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 77, 1973: 169-193.
- Mellink 1974: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 78, 1974: 105-130.
- Mellink, 1974a: M.J.Mellink, "Hittite Friezes and Gate Sculptures", *Fs Güterbock*, İstanbul 1974: 201-214.
- Mellink, 1975: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 79, 1975: 201-222.
- Mellink, 1976: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 80, 1976: 261-289.
- Mellink, 1977: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 81, 1977: 289-321.
- Mellink, 1979: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 83, 1979: 331-344.
- Mellink, 1980: M.J.Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 84, 1980: 501-518.
- Nakamura 2002: M.N.Nakamura, *Das hethitische nuntarriyaşha-Fest*, *PIHANS* 94, Leiden 2002.

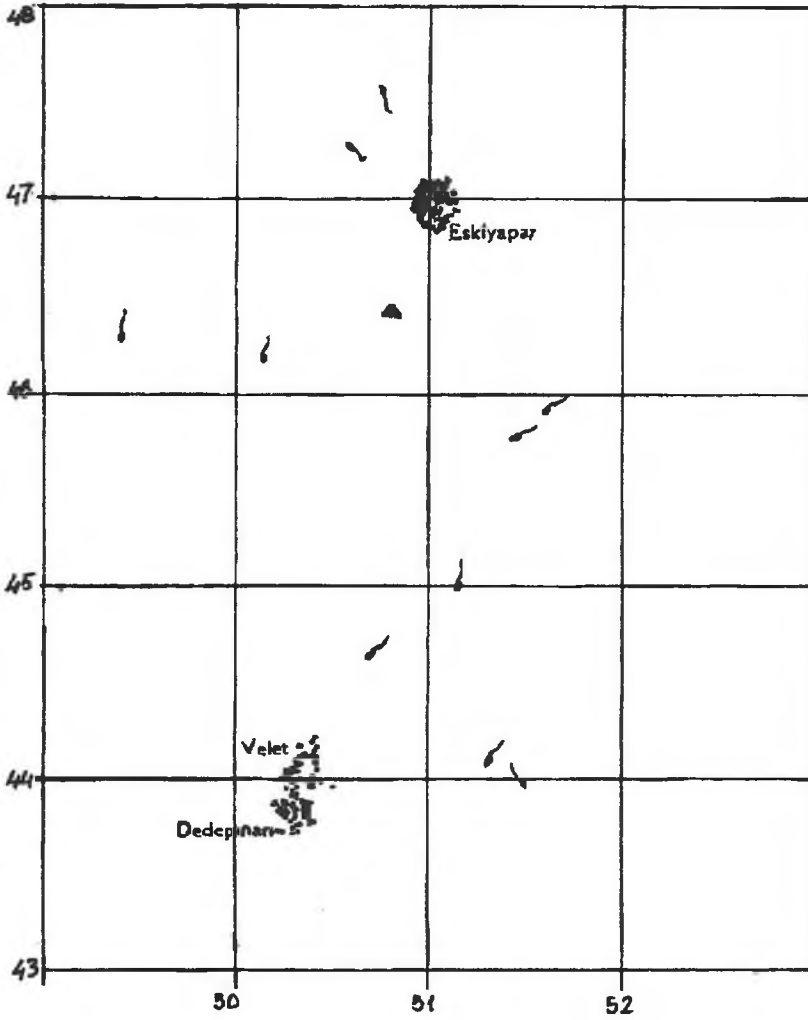
- Naumann, 1985: R.Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (Çev. B.Madra) Ankara 1985.
- Neu 1983: E.Neu, *Glossar zu den althethitischen Ritualtexten. StBoT* 26, 1983.
- Neve 1967: P.Neve, "Hoftürme in den hethitischen Tempeln Hattusa's", *IM* 17, 1967: 78-92.
- Neve 1969/1970: P.Neve, "Eine hethitische Quellgrotte in Boğazköy", *IM* 19/20, 1969/1970: 97-107.
- Neve 1988: P.Neve, "Ein hethitisches Stierrelief aus Derbent bei Boğazköy", *Fs Otten*, 1988: 263-272.
- Neve 1992: P.Neve, "Ḫattuša-Stadt der Götter und Tempel", *Antike Welt* 23, 1992: 1-88.
- Neve 2002: P.Neve, "The Great Temple in Boğazköy-Ḫattuša", *Across the Anatolian Plateau, Readings in the Archaeology of Ancient Turkey*, Boston 2002: 77-97.
- Oppenheim 1944: O.L.Oppenheim, "Assyriological Gleanings II", *BASOR* 93, 1944: 14-17.
- Orthmann 1962: W.Orthmann, Beobachtungen an dem Hüyük in Eskiyyapar", *IM* 12, 1962: 1-10.
- Osten 1927: H.H.von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor. A Preliminary Report, OIC* 2, Chicago 1927.
- Osten 1929: H.H.von der Osten, *Explorations in Hittite Asia Minor 1927-28, OIC* 6, Chicago 1929.
- Osten 1929a: H.H.von der Osten, *Explorations in Central Anatolia Season of 1926, OIP* 5, Chicago 1929.
- Otten-Souček 1965: H.Otten-V.Souček, *Das Gelübde der Königin Puduhepa an die Göttin Lelvani, StBoT* 1, 1965.
- Otten 1971: H.Otten. *Materialien zum hethitischen Lexikon, StBoT* 15, 1971.
- Özgüç 1988: T.Özgüç, *Inandiktepe. Eski Hitit Çağı'nda Önemli Bir Kült Merkezi*, TTKY 5/43. Ankara 1988.
- Özgüç 1999: T.Özgüç, "Vases Used for Ritual Purposes from Eskiyyapar", *BMECCJ* 11, 1999: 1-22.
- Özgüç-Temizer 1993: T.Özgüç-R.Temizer, "The Eskiyyapar Treasure", *Fs N.Özgüç*, 1993: 625-628.
- Perkins-Braidwood 1947: A.Perkins-R.J.Braidwood, "Archaeological News the Near East", *AJA* 51, 1947: 190-202.

- Perrot ve diğ. 1872: G.Perrot ve diğ., *Exploration Archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une Partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont II*, Paris 1872.
- Popko 1986: M.Popko, "Ein Neues Fragment des hethitischen nuntarrijašaš Festrival", *AOF* 13 1986: 219-223.
- Popko 1992: M.Popko, "Zum Tempel der Göttin Mezulla in Arinna", *Fs Alp*, 1992: 455-461.
- Popko 1994: M.Popko, *Zippalanda: Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien*, *THeth* 21, 1994.
- Popko 1995: M.Popko, *Religions of Asia Minor*, Warsaw 1995.
- Ramsay 1883: W.M.Ramsay, "On the Early Historical Relations between Phrygia and Cappadocia", *JRAS* 15, 1883: 100-135.
- Rüster-Neu 1989: C.Rüster-E.Neu, *Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy Texten*, *StBoT Beiheft* 2, 1989.
- Salvini 1970: M.Salvini, "Einige neue Urartisch-hurritische Wortgleichungen", *Or* 39, 1970: 409-411.
- Salvini 1971: M.Salvini, "Sul Nome della Sergente in Hurrico", *SMEA* 14, 1971: 171-180.
- Singer 1975: I.Singer, "Hittite *ḫilammar* and Hieroglyphic Luwian *ḫilana*", *ZA* 65, 1975: 69-103.
- Salvini-Salvini 1998: B.André Salvini-M.Salvini, "Un Nouveau Vocabulaire Trilingue Sumérien-Akkadien-Hourrite de Ras Shamra", *Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians* 9, 1998: 3-40.
- Singer 1983: I.Singer, *The Hittite KILAM Festival*, *StBoT* 27, 1983.
- Singer 1984: I.Singer, "The AGRIG in the Hittite Texts", *AnSt* 34, 1984: 97-127.
- Singer 1996: I.Singer, *Muwattalli's Prayer to the Assembly of Gods Through the Storm-God of Lightning (CTH 381)*, Atlanta 1996.
- Sipahi 2003: T.Sipahi, "2001 Yılı Çorum ve Çankırı Bölgeleri Yüzey Araştırması", *20.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 2003: 275-284.
- Sipahi 2006: T.Sipahi, "Yörüklü Hüseyindede Çevresinde Yeni Çalışmalar", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı*, Ankara 2006: 313-338.

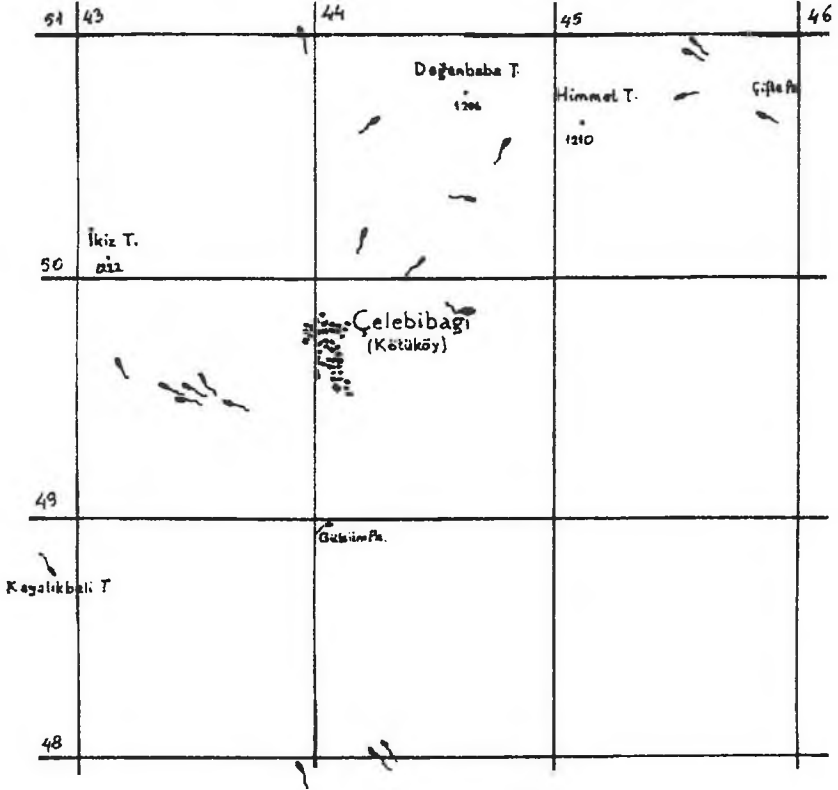
- Sipahi-Yıldırım 1998: T.Sipahi-T.Yıldırım, "1996 Yılı Çorum Bölgesi Yüzev Araştırmaları", *15.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 1998: 19-40.
- Sipahi-Yıldırım 2000: T.Sipahi-T.Yıldırım, "1998 Yılı Çorum Bölgesi Yüzev Araştırması", *17.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 2000: 31-40.
- Sipahi-Yıldırım 2001: T.Sipahi-T.Yıldırım, "1999 Yılı Çorum Yöresi Yüzev Araştırması", *18.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 2001: 101-112.
- Sipahi-Yıldırım 2005: T.Sipahi-T.Yıldırım, "2003 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzev Araştırması", *22.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara 2005: 353-364.
- Süel 1990: A.Süel, "1988 Yılı Çorum Yüzev Araştırmaları", *7.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1990: 341-359.
- Süel 1991: A.Süel, "1989 Yılı Çorum Yüzev Araştırmaları", *8.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1991: 91-110.
- Taggar-Cohen 2006: A.Taggar-Cohen, *Hittite Priesthood, THeth 26*, Heidelberg.
- Temizer 1949: R.Temizer, "Kalınkaya Tümülsü Kazısı", *Belleten 13/52*, 1949: 795-806.
- Temizer 1988: R.Temizer, "Giriş", T.Özgüç, *İnandiktepe. Eski Hitit Çağı'nda Önemli bir Kült Merkezi*, Ankara 1988: XIII-XXII.
- Tischler 2001: J.Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch*, Innsbruck 2001.
- Ünal 1977: A.Ünal, "M.Ö. II.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler", *Belleten 41/163*, 1976 423-446.
- Ünal 1981/1983: A.Ünal, "Orta ve Kuzey Anadolu'nun M.Ö.2. Binyıl İskan Tarihiyle İlgili Sorunlar, *Fs Akurgal (Anadolu 22)*, 1981/1983: 17-37.
- Ünal 1993: A.Ünal, "Grundsätzlicher zur Korrelation archäologischer und Philologischer Daten im hethiterzeitlichen Anatolien", *IM 43*, 1993: 117-122.
- Ünal 1996: A.Ünal, *The Hittite Ritual of Hantitaššu from the City of Hurma Against Troublesome Years*, TTKY 6/45, Ankara 1996.

- Ünal 1997: A.Ünal, "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *ArAn* 3, 1997: 341-356.
- Ünal 1998: A.Ünal, *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum), Central Turkey*, İstanbul 1998.
- Ünal 1999: A.Ünal, *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul 1999.
- Ünal 2002: A.Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu I*, İstanbul 2002.
- Ünal 2003: A.Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul 2003.
- Ünal 2003a: A.Ünal, "Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura", *OLBA* 7, 2003: 13-40.
- Ünal 2005: A.Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu III*, İstanbul 2005.
- Ünal 2005a: A.Ünal, "Survival of the Hattic/Hittite Toponyms during the Greco-Roman Period in Northern Anatolia: Hittite Tiliura, Cappadocian Talaura and Modern Taurla", *5.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 2005: 721-729.
- Ünal 2005b: A.Ünal, "Eski Anadolu'da Feminizmin Öncülerinden bir Kraliçe Portresi: Kizzuwatnalı Puduhepa", *İdol* 24, 2005: 5-15.
- Wegner 1981: I.Wegner, *Gestalt und Kult der Istar-Sawuška in Kleinasien*, Neukirschen- Vluyt 1981.
- Wiseman 1953: D.J.Wiseman, *The Alalakh Tablets*, London 1953.
- Yıldırım-Sipahi 1999: T.Yıldırım-T.Sipahi, "1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları", *16.Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, Ankara 1999: 433-450.
- Yıldırım-Sipahi 2004: T.Yıldırım-T.Sipahi, "2002 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırmaları", *21.Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Ankara: 2004: 305-314.
- Zimmermann 2006: T.Zimmermann, "Kalınkaya-A Chalcolithic-Early Bronze Age Settlement and Cemetery in Northern Central Anatolia First Preliminary Report: The Burial Evidence", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2005 Yıllığı*, Ankara 2006: 271-311.

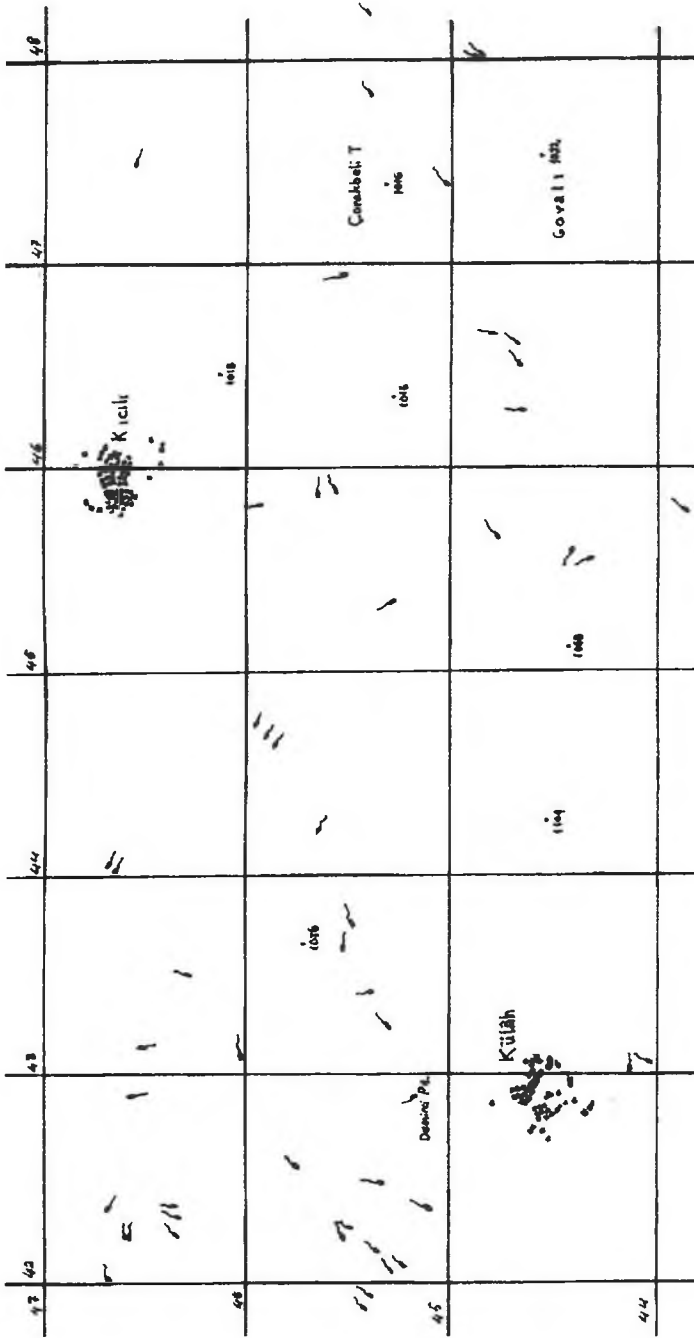

Harita 1.
Eskiyağar ve Velet köyü yakınlarındaki pınarlar.

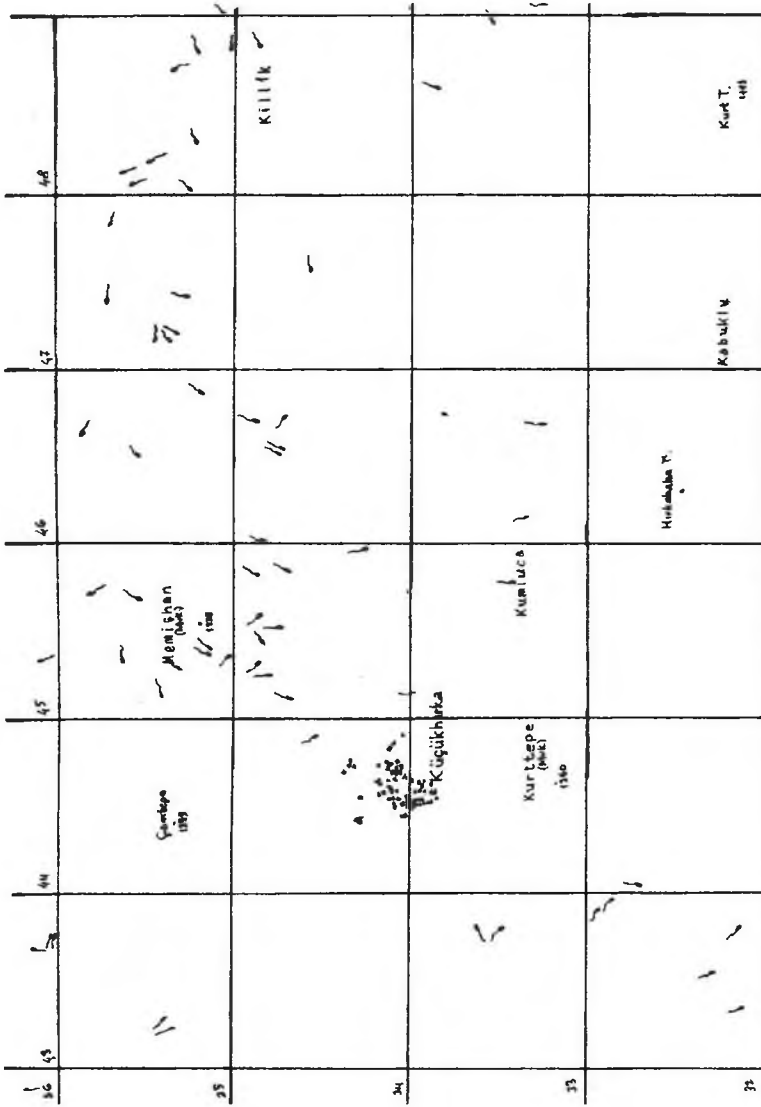

Harita 2.
Çelebibag köyü yakınındaki pınarlar.

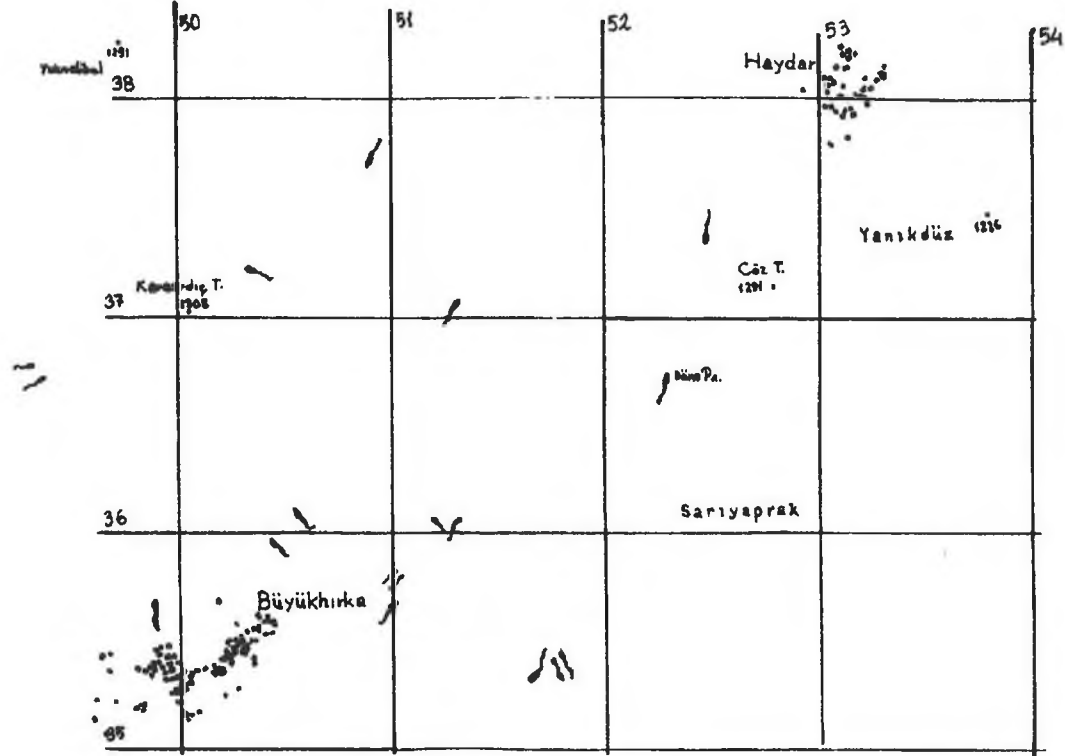

Harita 3.
Kırıklı ve Külâh köyü yakınlarındaki pınarlar

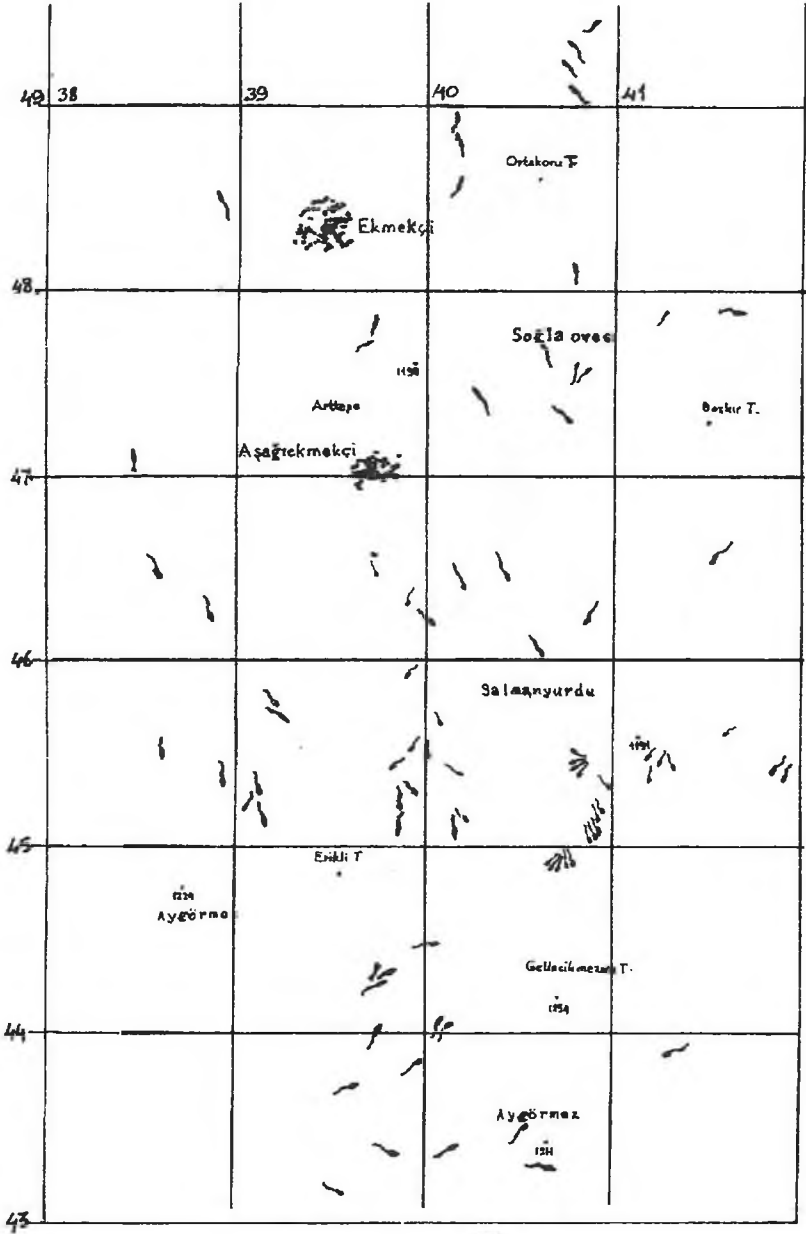

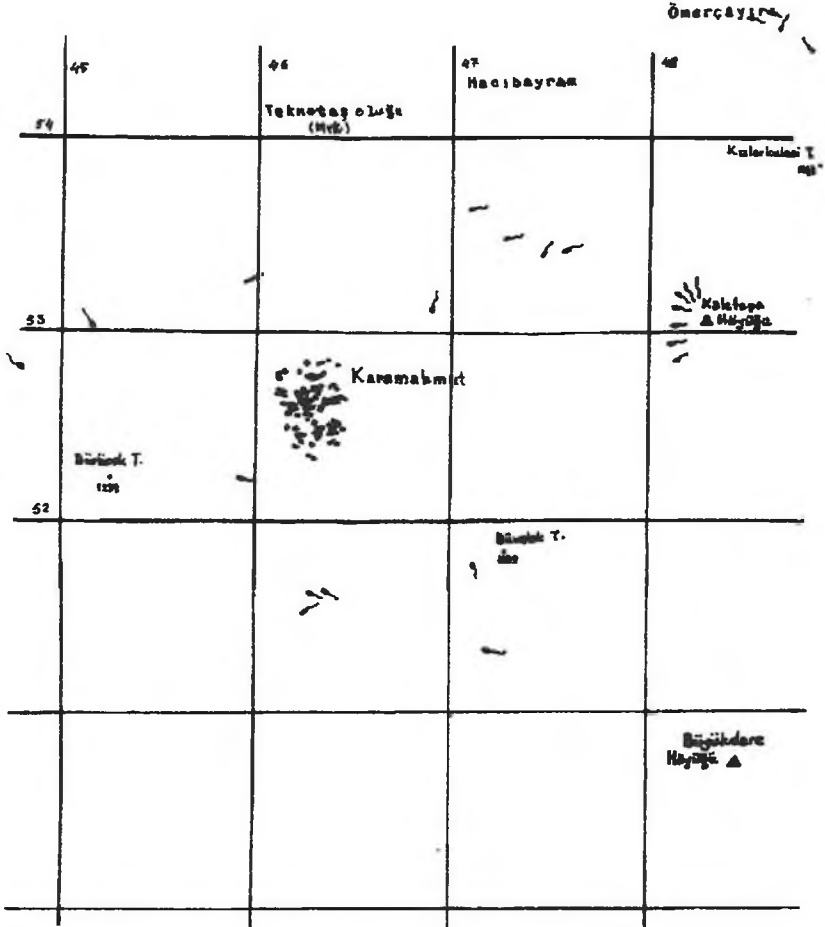
Harita 5.
Küçükharika köyü yakınındaki pınarlar.

Harita 6.
Büyükhırka köyü yakınındaki pınarlar.

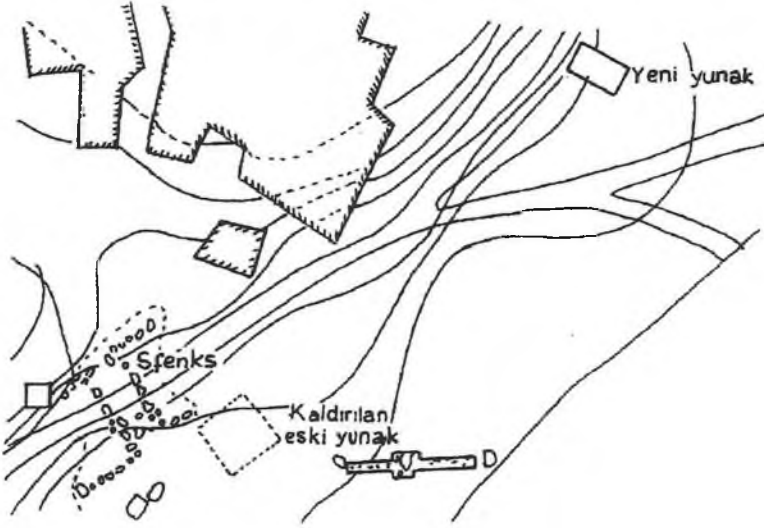

Harita 7.
Ekmekçi köyü yakınındaki pınarlar.

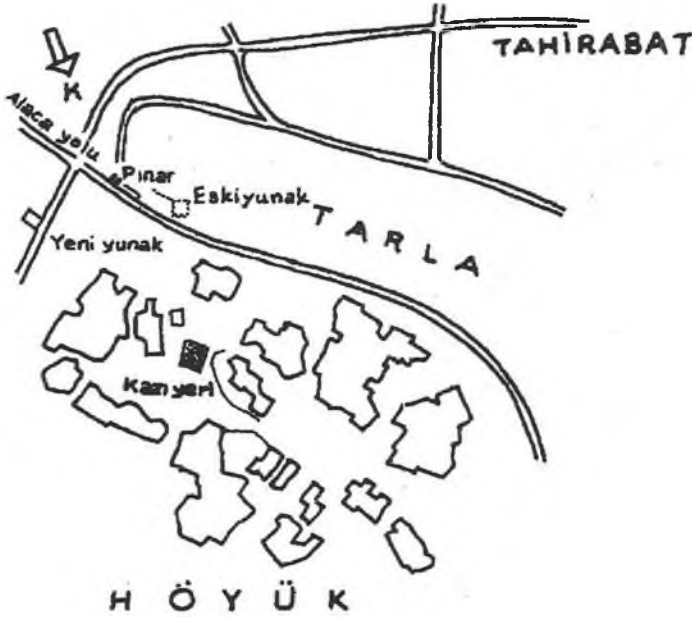
Harita 8.
Karamahmut köyü yakınındaki pınarlar.

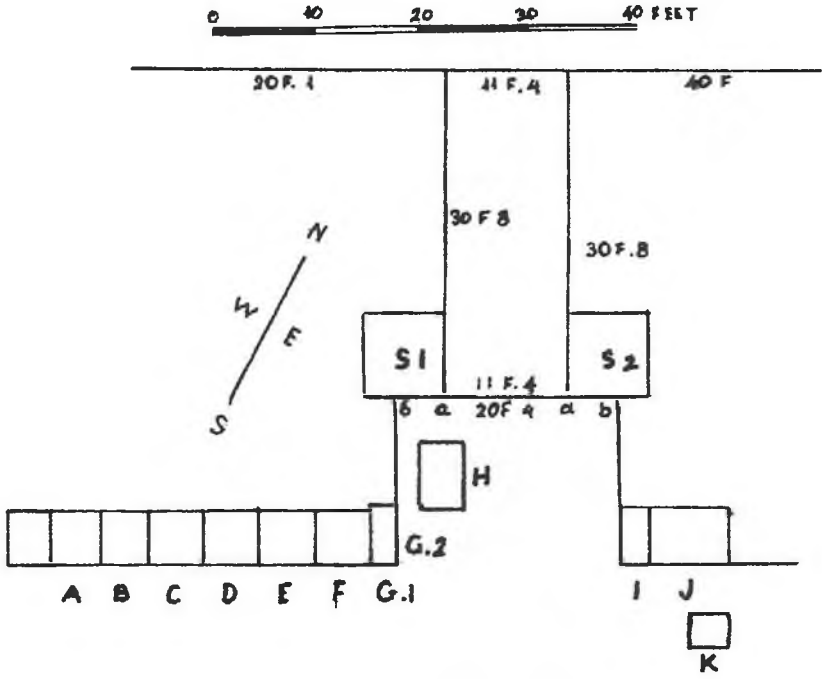
Şekil 1.

Sfenksli Kapı ve kaldırılan eski yunak. Arık 1937a: Şek.20.

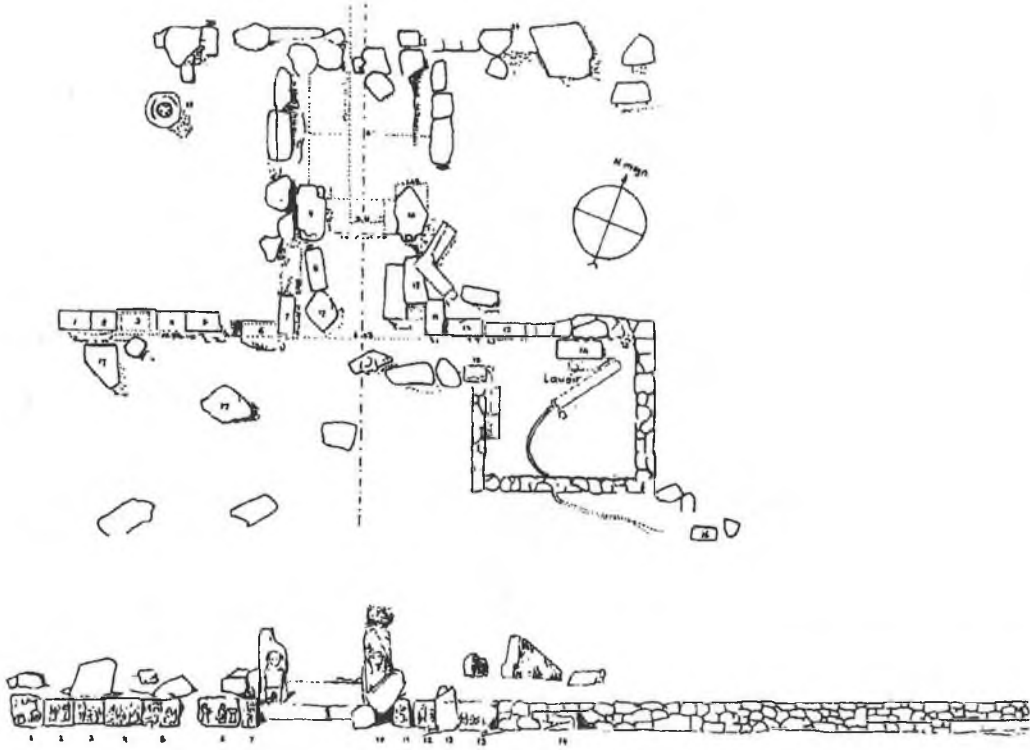

Şekil 2.

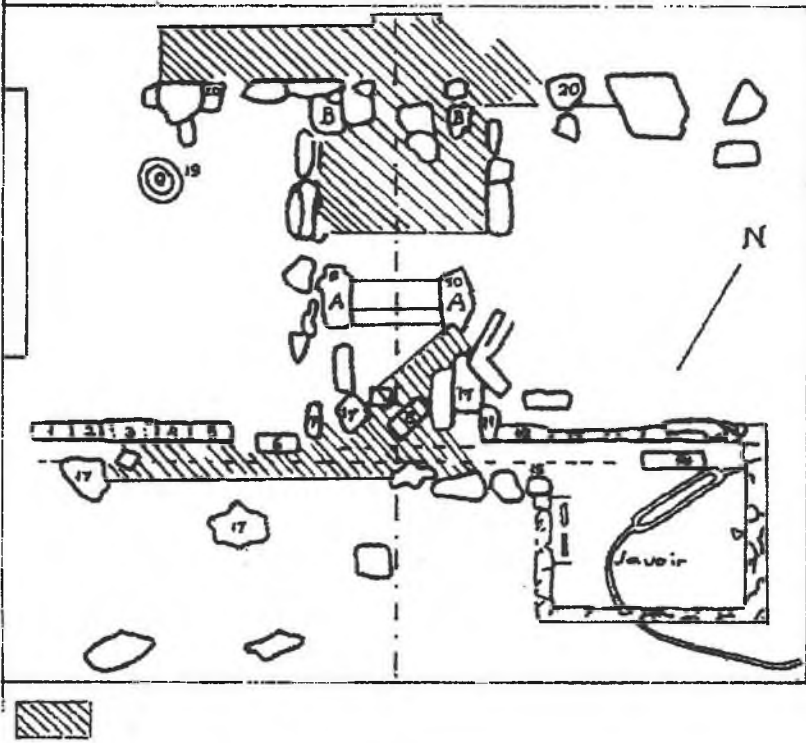
Sfenksli Kapı yakınındaki pınar, kaldırılan eski yunak ve yeni yunak. Arık 1937a: Kitabın sonunda "Gölpınar su setinin Höyüğe göre mevkii"ni gösteren haritadan ayrıntı.

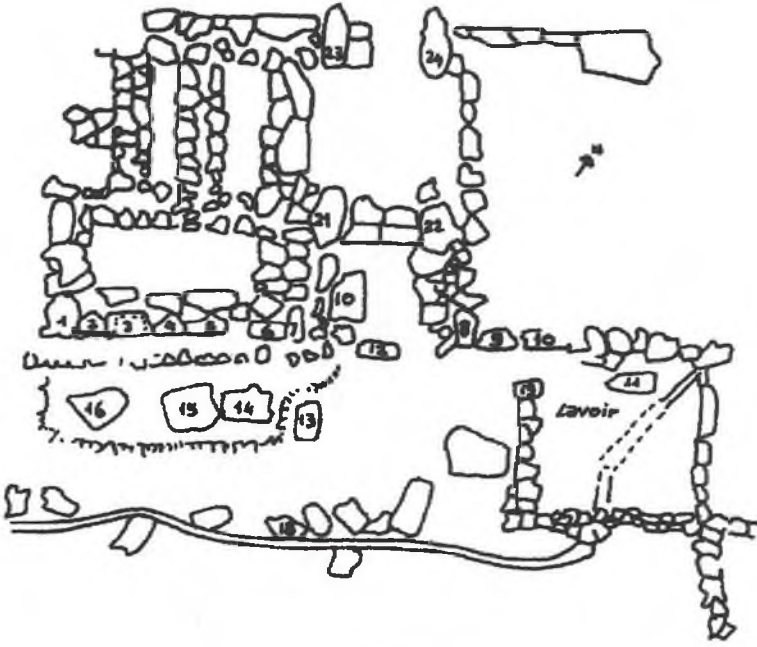
Şekil 3.
Şfenksli Kapı planı. Lennep 1870: 31.

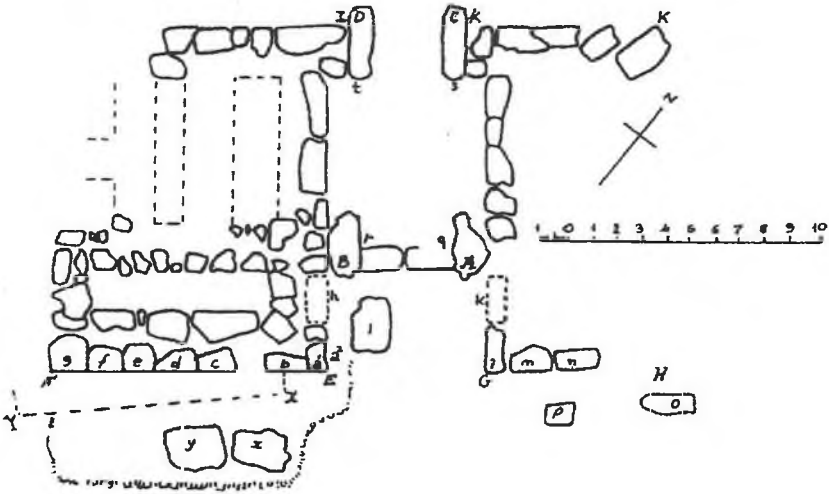
Şekil 4.
Sfenksli Kapı planı. Perrot ve diğ. 1872: Lev.55, II.

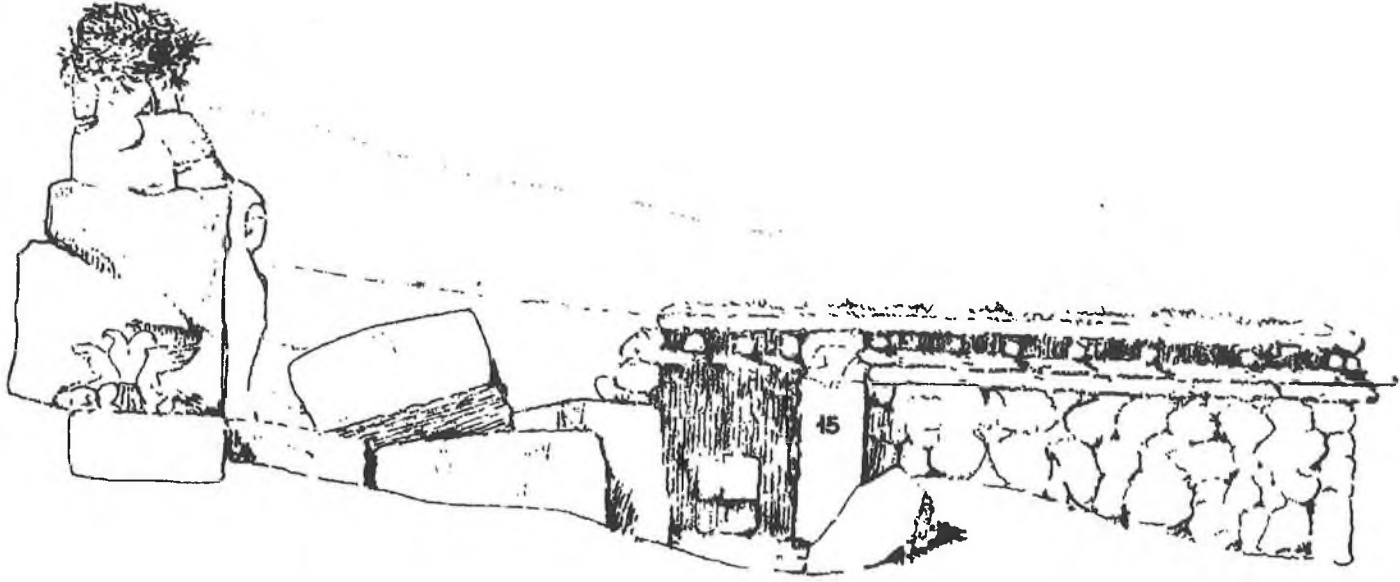
Şekil 5.
Sfenkli Kapı planı. Chantre 1898: Res.3.

Şekil 6.
Şfenkli Kapı planı. Macridy 1908: Res.10, Plan 1.

Şekil 7.
Şfenkli Kapı planı. Garstang 1910: 247; 1929: 127.

Şekil 8.

Eski yunakta devşirme malzeme olarak kullanılan P15 no.lu ortostat. Perrot ve diğ. 872: Lev.55, I.